

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти та освітніх інновацій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
для здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти на тему:

**ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ВМІННЯ ВЧИТИСЯ В
УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 013 «Початкова освіта», групи
ПОзм – 22

Гощук Анна Михайлівна

Керівник: **Гуменюк Ірина Михайлівна**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти та
освітніх інновацій

Рецензент : **Багрій Марія Антонівна**
доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки та освітнього
менеджменту імені Богдана Ступарика,

АНОТАЦІЯ

Гощук А.М. Формування компетентнісного вміння вчитися в учнів початкової школи. – Рукопис.

Спеціальність АЗ – Початкова освіта. - Карпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2025.

Кваліфікаційну роботу присвячено науковому обґрунтуванню й розробленню методики формування компетентнісного вміння вчитися в учнів 3-х класів Нової української школи.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку літератури та додатків; текст ілюстровано таблицями та рисунками.

У результаті здійсненого дослідження було уточнено сутність поняття «компетентнісне вміння вчитися» як інтегративної якості особистості молодшого школяра, що охоплює мотиваційний, когнітивний та діяльнісно-рефлексивний компоненти; визначено психолого-педагогічні передумови й умови, що сприяють формуванню цієї компетентності; розроблено педагогічну систему формування компетентнісного вміння вчитися на уроках мовно-літературної освітньої галузі (3 клас), що включає завдання, чек-листи, щоденники успіху, методику роботи за стратегією SQ3R та інші інструменти; експериментально підтверджено ефективність авторської системи формування компетентнісного вміння вчитися в учнів початкової школи.

Ключові слова: початкова школа, молодші школярі, компетентнісне вміння вчитися, методика формування компетентнісного вміння вчитися.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ВМІННЯ ВЧИТИСЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	8
1.1. Поняття «компетентність», «компетенція», «компетентнісне вміння вчитися» в сучасній педагогіці	8
1.2. Психолого-педагогічні особливості учнів початкової школи, що впливають на формування вміння вчитися	18
1.3. Сучасні педагогічні технології та підходи до формування вміння вчитися в контексті компетентнісної освіти	33
 Висновки з першого розділу...	 39
2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ВМІННЯ ВЧИТИСЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	42
2.1. Сучасний стан сформованості вміння вчитися в учнів 3-х класів. Констатувальний етап дослідження	42
2.2. Експериментальна методика розвитку компетентнісного вміння вчитися на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Формувальний етап дослідження	57
2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи	64
Висновки з другого розділу	71
Висновки	73
Список використаних джерел.	75
Додатки	89

ВСТУП

Актуальність досліджуваної проблеми. Сучасна освітня парадигма зорієнтована на компетентнісний підхід, що передбачає не лише засвоєння знань, а й формування здатності ефективно їх застосовувати в реальних життєвих ситуаціях. Однією з ключових наскрізних компетентностей Нової української школи є вміння вчитися упродовж життя, яке започатковується з перших років навчання в школі. У Державному стандарті початкової освіти (2018) зазначено, що основне завдання початкової освіти – не лише дати базові знання, а й сформувати в учнів мотивацію до навчання, навчити їх самостійно здобувати інформацію, критично її осмислювати, організовувати своє навчання й оцінювати результати.

На думку українських дослідників (І.Бех, Н.Бібік, Т.Засекіна, О.Савченко, С.Гарнавська, Л.Шиян,), саме початкова школа є критичним етапом становлення навчальної самостійності, рефлексії та внутрішньої мотивації, що забезпечують успішне продовження освіти в наступних ланках. Особливої актуальності набуває формування вміння вчитися в умовах динамічних змін, цифровізації освіти, зростання обсягів інформації, а також у контексті викликів, пов'язаних із воєнним станом в Україні, що змінює формат освітнього середовища, робить навчання більш самостійним і відповідальним.

Психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що молодші школярі, які володіють компетентнісним вмінням вчитися, демонструють вищу академічну успішність, кращу мотивацію, стійкість до труднощів та здатність до саморозвитку. Однак у практиці початкової освіти спостерігається недостатній рівень сформованості цього вміння, що вимагає удосконалення змісту, форм і методів навчання, особливо на уроках мовно-літературної освітньої галузі, яка є базовою для розвитку мовлення, мислення та навчальної рефлексії учнів.

Відтак, проблема формування компетентнісного вміння вчитися у здобувачів початкової освіти є надзвичайно актуальною, теоретично

значущою й практично необхідною для реалізації ідей особистісно зорієнтованого, діяльнісного й компетентнісного підходів у шкільній освіті.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування компетентнісного вміння вчитися в учнів 3 класів на уроках мовно-літературної освітньої галузі в умовах Нової української школи.

Визначено такі завдання дослідження:

- з'ясувати структурні компоненти поняття «вміння вчитися» та визначити критерії й показники їх сформованості в учнів початкової школи;
- визначити передумови та ефективні умови формування в молодших школярів компетентнісного вміння вчитися;
- розробити й апробувати педагогічну систему формування вміння вчитися на уроках мовно-літературної освітньої галузі;
- проаналізувати результати педагогічного експерименту та визначити ефективність запропонованої педагогічної системи.

Об'єкт дослідження: процес формування ключових компетентностей учнів у початковій школі.

Предмет дослідження: педагогічні умови, методи й засоби формування компетентнісного вміння вчитися у молодших школярів засобами мовно-літературної освітньої галузі.

Методи дослідження.

- Теоретичні методи: аналіз наукової, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; узагальнення, систематизація, порівняльний аналіз понять; моделювання педагогічної системи формування вміння вчитися.
- Емпіричні методи: спостереження за навчальною діяльністю учнів; анкетування та тестування учнів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); тестові, діагностичні та контрольні завдання; аналіз продуктів навчальної діяльності учнів (чек-листи, запитання до текстів тощо); метод експертного оцінювання.

- Методи математичної статистики: кількісний і якісний аналізи результатів експериментальної роботи; статистична обробка даних з використанням середніх показників, відсоткового порівняння, графічного представлення результатів (діаграми, таблиці).

Експериментальна база дослідження:

У дослідженні взяли участь 50 учнів 3 -х класів.

Наукова новизна отриманих результатів:

- уточнено сутність поняття «компетентнісне вміння вчитися» як інтегративної якості особистості молодшого школяра, що охоплює мотиваційний, когнітивний та діяльнісно-рефлексивний компоненти;

- визначено психолого-педагогічні передумови й умови, що сприяють формуванню цієї компетентності;

- розроблено педагогічну систему формування компетентнісного вміння вчитися на уроках мовно-літературної освітньої галузі (3 клас), що включає завдання, чек-листи, щоденники успіху, методику роботи за стратегією SQ3R та інші інструменти;

- експериментально підтверджено ефективність авторської системи формування компетентнісного вміння вчитися в учнів початкової школи.

Практична значущість дослідження:

- розроблено практичні завдання, дидактичні матеріали та методичні рекомендації для вчителів початкових класів щодо формування компетентнісного вміння вчитися в учнів 3 класу;

- створено авторські інструменти педагогічної діагностики (чек-листи, карти спостереження, інструкції для учнів та форми взаємоперевірки та самоконтролю, щоденники саморефлексії);

- матеріали дослідження можуть бути використані в системі підвищення кваліфікації вчителів, під час викладання курсів педагогіки початкової школи, методики навчання української мови та читання у закладах фахової передвищої та вищої освіти;

- результати дослідження є придатними для впровадження в практику НУШ, особливо в умовах воєнного та післявоєнного періоду, коли актуалізується здатність учнів до самостійного й гнучкого навчання.

Апробацію результатів дослідження здійснювали на студентській науковій конференції Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. Результати дослідження відображено в статті «Сутність, структура та значення компетентнісного «уміння вчитися» для розвитку молодших школярів» наукового збірника кафедри початкової освіти та освітніх інновацій . Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес .

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (78 найменувань), додатків. У роботі вміщено 27 таблиць та 9 рисунків. Загальний обсяг роботи 107 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ВМІННЯ ВЧИТИСЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Поняття «компетентність», «компетенція», «уміння вчитися» в сучасній педагогіці

У сучасній освітній системі української школи формування ключових компетентностей є пріоритетним завданням початкової школи.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, даються такі визначення:

- Компетентність – це «набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [33].
- Компетенція – «суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини» [там само].

О.Пометун зазначала, що компетентність – це характеристика особистості, яка на основі здобутих знань, умінь, навичок та усвідомленого ставлення до їх використання має змогу ефективно діяти для розв'язання професійних завдань відповідно до галузевих стандартів професії [60].

О.Марущак підкреслював, що компетентність – це здатність особистості до діяльності, а поштовхом до діяльності є засвоєні людиною цінності, які спрацьовують як мотиватор, власний інтерес [46].

За Дж. Равеном, компетентність включає в себе інтегральні компоненти: готовність, знання, уміння, навички, а також такі психологічні характеристики, як відповідальність та впевненість .

Аналіз визначень науковців щодо трактування поняття «компетентність» подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Сутність поняття «компетентність»
(на основі аналізу визначень науковців)

<i>Автор</i>	<i>Основні компоненти компетентності</i>
О. Пометун	<p>Структурованість – підкреслюється логічна впорядкованість елементів компетентності.</p> <p>Універсальність – здатність діяти ефективно незалежно від контексту.</p> <p>Зв'язок з діяльністю – орієнтація на вирішення реальних проблем.</p> <p>Суттєві ознаки: структурованість, гнучкість (адаптивність), прикладна орієнтація, когнітивна й операційна основа.</p>
О. Маруцак	<p>Діяльнісний підхід – компетентність розкривається через активність.</p> <p>Ціннісна зумовленість – мотиваційний і етичний компонент є ключовим.</p> <p>Індивідуальна зацікавленість – навчання ефективно тільки за внутрішньої потреби.</p> <p>Суттєві ознаки: мотиваційна основа, зв'язок з цінностями, особистісна залученість, здатність до дії.</p>
Дж. Равен	<p>Оцінно-аналітична здатність – здатність судити й оцінювати ситуації або явища.</p> <p>Фаховість – кваліфіковане виконання діяльності.</p> <p>Системність – поєднання знань, навичок і відношень (ставлень).</p> <p>Суттєві ознаки: експертність, раціональність, змістовна компетентність, комунікативна спроможність.</p>

Отже, як видно з таблиці 1.1, компетентність – це комплекс різних компонентів, готовність чи здатність до ефективних дій у реальних умовах на основі отриманих знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій; це інтегрована дія для досягнення професійного стандарту,

Науковці послуговуються трирівневою моделлю компетентностей, до якої увійшли:

1. Ключові компетентності – мають найвищий рівень загальності та широти.

2. Загальнопредметні компетентності – належать до міжпредметного, наскрізного рівня.

3. Предметні (галузеві) компетентності – специфічний спосіб дії в межах певної освітньої галузі [3].

Розглянемо особливості кожного рівня компетентності.

Ключові компетентності визначають як здатність людини ефективно діяти в різних галузях і ділянках свого життєвого простору. Їх відносять до загальногалузевого змісту і називають життєвими, тобто необхідними для плідного життя [22]. Це компетентності найзагальнішого рівня, наприклад, уміння вчитися, соціальні, громадянські, ІКТ-компетентності тощо.

Другий рівень компетентнісної ієрархії складають загальнопредметні (міжпредметні) компетентності, які стосуються застосування знань, умінь і ставлень у міжпредметному контексті, що охоплює кілька освітніх галузей [так само].

Предметні (галузеві) компетентності – це досвід, здобутий учнями у конкретному предметі (мова, література, математика, природознавство тощо).

У Державному стандарті їх описано як здатність використовувати нові знання в конкретній галузі навчання [21].

Ця трирівнева система засвідчує необхідність оволодіння здатностями усіх рівнів – від широких та міждисциплінарних умінь до конкретних галузевих навичок, що утворюють єдине комплексне ядро компетентнісного підходу. У Державному стандарті «уміння вчитися» прямо називається ключовою компетентністю: « Ключова компетенція – ... комплекс... який можна застосувати в широкій сфері... (вміння вчитися, загальнокультурна компетентність...) [21].

На основі аналізу цитат із сучасних українських досліджень визначимо ключові ознаки сутності поняття «компетенція» та зіставимо їх із поняттям «компетентність» (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Сутність поняття «компетенція»
(на основі аналізу визначень науковців)

<i>Автор</i>	<i>Основні ознаки компетенції</i>
Ю. Поскрипко, О. Данченко	Здатність до виконання фахової діяльності згідно з вимогами галузі. Знання, уміння, навички — структурна основа. Поділ на фахові і особистісні компетенції. Акт своєчасного й адекватного застосування у практиці.
І. Красновська	Міжпредметна застосовність — як у типовій, так і в нових умовах. Акцент на знання, уміння, навички. Засвоєння в контексті інституційного навчання.
О. Ніколаєв	Компетенція — еталон чи норма (ідеальний образ знань і дій). Компетентність — рівень досягнення цього стандарту. Творчий, ціннісний компонент включено в компетенцію.

Отже, за результатами аналізу наукових джерел, поданого в таблиці 1.2, компетенція – це узгоджений набір знань, умінь, навичок, творчого й ціннісного компонентів, необхідних для виконання діяльності. Часто формується як модель чи стандарт, що визначається освітніми вимогами або професійними нормами, а компетентність – це реальна здатність особистості застосувати ці компетенції у практичній діяльності. Вона є інтегрованим особистісним ресурсом, що включає мотивацію, самооцінку і досвід.

Відтак, компетенція – *що вміти*, компетентність – *як використовувати* це вміння.

Серед визначених Державним стандартом початкової освіти компетентностей, необхідних для формування в молодших школярів, особливе місце займає компетентність «уміння вчитися», яка забезпечує

здатність учнів до самостійного здобуття знань, розвитку критичного мислення та адаптації до змінених умов життя.

Педагоги це вміння розглядають як серцевину всіх пізнавальних процесів, що включають рефлексію, оцінювання власного прогресу й здатність адаптуватись до нових викликів [22].

У Державному стандарті «вміння вчитися» визначається як комплекс умінь, які можна застосувати в широкій царині [21].

Упродовж початкової школи учні мають оволодіти ключовими компетентностями, що формуються на міжпредметній основі й інтегрують предметні компетенції. Уміння вчитися входить до цього переліку як базовий компонент, закладений в освітній процес [47].

Компетентнісний підхід, закріплений у стандарті, орієнтований на формування не тільки знань, а й умінь реалізовувати ці знання в практичній діяльності через формувальне оцінювання, рефлексію, інтерактивні освітні технології, що створюють належне середовище для розвитку вміння вчитися [там само].

Розуміння сутності, структури та значення цієї компетентності є необхідною передумовою для здійснення ефективного педагогічного процесу.

Компетентність «уміння вчитися» у педагогіці трактується як багатокомпонентне утворення, здатність особистості самостійно, свідомо та активно організувати процес навчання, ставити навчальні цілі, планувати та контролювати їх досягнення, оцінювати результати та вносити корективи [34; 66].

Розглянемо докладно кожен з її компонентів, спираючись на дослідження провідних науковців у цій галузі.

О.Савченко у посібнику «Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра» зазначала, що ця компетентність є основою для подальшого навчання та розвитку особистості, після чого в дитини формуються базові навички самостійної пізнавальної діяльності. Науковиця зазначала, що до структури компетентності «уміння вчитися» належить

кілька взаємопов'язаних компонентів: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний [66]. Проаналізуємо їх.

Мотиваційний компонент включає внутрішні та зовнішні мотиви, які спонукають учня до навчання. Він охоплює інтерес до пізнання, прагнення досягти успіху, усвідомлення значущості навчання та формування позитивного ставлення до нього.

О.Савченко зазначала, що мотиваційна складова є основою для розвитку інших складових умінь вчитися, оскільки без належної мотивації учень не буде активно залучений до навчального процесу [там само].

Підвищення мотивації до навчання сприяє усвідомленню власних навчальних цілей та способів їх досягнення, стимулює інтерес до пізнання та бажання вдосконалюватися.

Когнітивний компонент охоплює знання, уміння та навички, необхідні для ефективного засвоєння інформації. Сюди належать загальнонавчальні вміння, такі як робота з текстом, виокремлення головного, узагальнення, аналіз та синтез інформації, що забезпечують успішність навчальної діяльності.

Діяльнісний компонент відображає здатність планувати, організовувати та контролювати власну навчальну діяльність. Він включає навички постановки цілей, планування завдань, самоконтролю та саморегуляції.

Я. Кодлюк зазначала, що діяльнісний компонент забезпечує організацію та регулювання навчальної діяльності учнів, сприяючи формуванню в них самостійності та відповідальності [34].

Рефлексивний компонент засвідчує здатність аналізувати та оцінювати власну навчальну діяльність, усвідомлювати її результати та вносити необхідні корективи [34; 66]. Це сприяє розвитку критичного мислення та самовдосконалення.

Обов'язковим супутнім результатом формування зазначеної компетентності є розвиток критичного мислення, що дозволяє здійснювати

аналіз та оцінку власної діяльності, сприяє формуванню навичок критичного осмислення інформації та прийняття обґрунтованих рішень.

Т.Панасюк підкреслює, що рефлексія допомагає учням усвідомлювати свої дії, контролювати та коригувати їх, що є необхідним умінням для формування самостійності у навчанні [56].

На нашу думку, таке бачення структури компетентності дозволяє оцінити рівень сформованості уміння вчитися у молодших школярів та відкоригувати напрями педагогічного впливу для їхнього подальшого розвитку.

Формування компетентності «уміння вчитися» в молодшому шкільному віці має вирішальне значення для подальшого навчання та особистісного розвитку учнів. Ця компетентність забезпечує розвиток самостійності школяра, оскільки учні набувають здатності самостійно організувати свою навчальну діяльність, що підвищує їхню відповідальність та ініціативність [72].

Уміння вчитися дозволяє учням швидко адаптуватися до нових умов та вимог, що є необхідним за сучасних умов проживання в динамічному світі.

Узагальнюючи результати досліджень науковців, сутність компетентнісного вміння вчитися відобразили за допомогою рис. 1.1.

Рис. 1.1. Сутність і структура уміння вчитися та його значення для розвитку школяра

Як видно з рис. 1.1, уміння вчитися є необхідною основою для успішної навчальної діяльності учнів та їх підготовки до життя в суспільстві, що постійно змінюється. Вміння вчитися включає свідоме планування власного навчання; здатність до самоконтролю і самооцінювання; використання методів пошуку і обробки інформації; мотивацію до пізнавальної діяльності.

Державний стандарт початкової освіти України визначає уміння вчитися як одну з базових ключових компетентностей, що є фундаментом для успішного засвоєння знань та розвитку особистості [21].

У стандарті наголошується, що це уміння включає:

- здатність до самоорганізації навчальної діяльності, планування і послідовність виконання завдань, що передбачає формування таких умінь, як ставити мету, розподіляти час, працювати з підручником; керувати власним навчальним процесом, а також мати сформовані пізнавальні й творчі навички, а саме: уміти здійснювати аналіз, узагальнення, порівняння, вміння аргументувати, адаптувати знання;
- самоконтроль і самооцінку, рефлексію власних результатів на основі формування таких умінь, як оцінювання власних досягнень, виправлення помилок, самоаналіз;
- пошук, аналіз і застосування інформації, що передбачає формування вміння знаходити джерела інформації, працювати з текстом, слухати, вчитися [там само].

Орієнтуючись на нормативні документи та думки науковців, визначили систему вмінь для формування та розвитку компетентності «вміння вчитися» на уроках мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі (див. рис. 1.2).

Рис. 1.2. Система роботи з розвитку комунікативного вміння вчитися в молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі

Як засвідчує рис. 1.2, універсальна структура уміння вчитися передбачає формування на уроках мовно-літературної освітньої галузі таких груп ключових умінь:

- навчально-мовленнєвих (складання планів текстів, перекази, аргументовані відповіді),
- навчально-інформаційних (робота з підручником, словниками, довідниками та іншими джерелами інформації),
- пізнавально-творчих (аналіз героїв і текстів, пошук причинно-наслідкових зв'язків, порівняльні вправи),

- рефлексивно-організаційних (самоперевірка письмових робіт, аналіз мовних помилок, обговорення помилок, планування та організація самостійної та спільної діяльності, дотримання часу роботи).

У межах мовно-літературної галузі в початковій школі особлива увага приділяється навчально-мовленнєвим компонентам та креативності в мисленні, які є основою розвитку цілісного вміння вчитися.

Отже, уміння вчитися є наскрізною компетентністю, що формується через усі освітні галузі, зокрема й мовно-літературну, та складає підґрунтя для подальшого навчання і особистісного розвитку, оскільки формується внутрішнє бажання вчитися, з'являється прагнення до самопізнання та удосконалення.

Компетентність «уміння вчитися» є ключовою для розвитку молодших школярів, оскільки забезпечується основа для подальшого навчання, особистісного зростання та соціальної адаптації. Розуміння її сутності, структури та значення дозволяє педагогам ефективно планувати та реалізовувати освітній процес, спрямований на формування самостійних, мотивованих та критично мислячих особистостей.

Компетентнісний підхід, закріплений у стандарті, орієнтований на формування не тільки знань, а й умінь реалізовувати ці знання в практичній діяльності через формувальне оцінювання, рефлексію, інтерактивні освітні технології, що створюють належне середовище для розвитку уміння вчитися .

Процес формування компетентісного вміння вчитися у молодших школярів передбачає інтеграцію різних рівнів компетентностей:

- ключові компетентності задають загальний напрям розвитку, формують мотивацію та уміння організувати свою діяльність;
- загальнопредметні компетентності дають системність у використанні мовленнєвих, пізнавальних і організаційних умінь;

- предметні компетентності забезпечують глибоке опанування знань і навичок конкретної освітньої галузі, зокрема у мовно-літературній сфері.

Таке поєднання дозволяє розвивати в учнів початкової школи цілісне компетентнісне вміння вчитися, яке не обмежується механічним засвоєнням знань, а включає усвідомлення, застосування, самоконтроль та здатність адаптуватися до нових умов.

У проєкті оновленого Державного стандарту початкової освіти формування вміння вчитися розглядається як наскрізна компетентність, яка конкретизується через компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі. На відміну від попереднього стандарту, у документі чіткіше визначено вимоги до результатів навчання та орієнтири для оцінювання, що дає можливість відстежувати поступ учнів не лише у предметних знаннях, а й у розвитку умінь самостійно здобувати знання, організовувати та контролювати власну діяльність. Важливою новацією є узгодження змісту з іншими рівнями освіти, що забезпечує наступність у формуванні вміння навчатися. Крім того, стандарт враховує нові виклики – умови війни, поширення дистанційного навчання та інклюзію, що актуалізує потребу в розвитку самостійності, адаптивності та цифрової грамотності молодших школярів. Таким чином, вміння вчитися постає не декларативним, а структурно інтегрованим елементом початкової освіти, який має практичне наповнення та методичне забезпечення [63].

1.2. Психолого-педагогічні особливості учнів початкової школи, що впливають на формування вміння вчитися

Формування вміння вчитися в молодших школярів є складним багатокомпонентним процесом, який безпосередньо залежить від особливостей їхнього психічного та фізичного розвитку, а також від педагогічних умов навчання. Розуміння психолого-педагогічних особливостей учнів початкової

школи дає змогу оптимально організувати освітній процес, забезпечити мотивацію до навчання і формувати вміння вчитися як базову ключову компетентність.

Молодший шкільний вік (6–10 років) характеризується активним розвитком когнітивних, емоційних і соціальних функцій дитини. Згідно з дослідженнями психологів, у цей період у дітей формується конкретно-діяльне мислення, поступово розвиваються абстрактні уявлення і логічні операції.

Так, В. Кутіщенко зауважував, що вміння вчитися як ключова компетентність безпосередньо залежить від розвитку в дитини таких особистісних якостей:

- усвідомлення навчальної мети,
- прагнення до досягнення успіху,
- позитивне ставлення до навчальної діяльності [39].

А. Шщербенюк зазначав, що до основних психічних особливостей учнів початкової школи, що впливають на процес формування уміння вчитися, належать такі, як обмеженість обсягу уваги та її нестійкість, а також емоційна чутливість та схильність до ігрової діяльності. Такі особливості не дають можливості дітям довгий час концентрувати увагу на чомусь одному, що вимагає від педагога частого чергування видів діяльності, застосування яскравих і цікавих для дітей наочних матеріалів та ігрових ситуацій [75].

За зауваженням Т.Котик, емоційне тло занять сильно впливає на мотивацію молодших школярів та їхню здатність до саморегуляції [36].

Науковці, що досліджували особливості психічного розвитку молодших школярів, зазначали, що в цей період життя діти перебувають на початковому рівні розвитку самоконтролю й самооцінки. Вони тільки вчаться оцінювати власну діяльність, тому потребують підтримки дорослих у цьому процесі [20].

Однією з основних характеристик цього вікового періоду є розвиток мовлення, мислення, уваги, пам'яті, що забезпечують здатність до опанування нової інформації й продуктивної навчальної діяльності.

Мова виступає ключовим інструментом для формування вміння вчитися, оскільки забезпечує внутрішню регуляцію діяльності й саморефлексію та здатність до самоконтролю, а також ефективну комунікацію, що вкрай важливо для здійснення навчальної діяльності [35].

Мовлення в початковій школі є не лише засобом комунікації, а й інструментом мислення, планування і контролю навчальної діяльності. За Н.Юдіною, внутрішня мовна регуляція виступає основою самоконтролю і свідомого управління пізнавальною діяльністю [77].

Розвиток мовленнєвих умінь – важливий аспект формування вміння вчитися, особливо в межах мовно-літературної освітньої галузі. Усвідомлене читання, переказ, формулювання власних думок, аргументація і рефлексія - всі ці процеси базуються на високому рівні розвитку мовлення.

Пізнавальна сфера дитини молодшого шкільного віку характеризується активним розвитком таких основних психічних процесів, як мислення, увага, пам'ять та уява. Ці процеси є фундаментальними для ефективного засвоєння навчального матеріалу, формування вміння вчитися та становлення ключових компетентностей [6].

Особливості розвитку мислення молодших школярів досліджували... •

Л. Лупійко, О.Закаблуківська й дійшли висновку, що мислення в молодших школярів набуває конкретно-діяльного характеру із поступовим переходом до початкових форм абстрактного і логічного мислення [43].

Як зазначала Т. Давиденко, молодші школярі здатні здійснювати під керівництвом педагога такі мисленнєві операції, як аналіз, порівняння, класифікація різних об'єктів спостереження, натомість ще не можуть перейти до повного абстрагування, оскільки спираються на безпосередній досвід та наочні образи в своїй діяльності [19].

Це означає, що навчальні завдання під час уроків повинні бути побудовані на конкретних прикладах і включати практичні дії, що стимулюють розвиток логічних операцій аналізу, синтезу, порівняння, класифікації.

До базових психічних процесів, необхідних для ефективного засвоєння інформації та організації навчальної діяльності психологи і педагоги відносять також пам'ять і увагу [65].

Пам'ять є ключовим психічним процесом для збереження та відтворення інформації. Українські психологи зазначали, що в дітей активізується процес кодування і структурування інформації, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. Проте в цей період пам'ять ще нестійка, потребує повторення і опори на наочність» [38].

Отже, розвиток пам'яті у дітей цього віку потребує застосування педагогічних методів, що включають систематичне повторення, організацію матеріалу за змістом і його унаочнення.

За дослідженнями М.Кузнєцова, Є.Заїки, Ю. Ходикіна, у початковій школі в дітей активно формується оперативна й удосконалюється довготривала пам'ять [38].

Оперативна пам'ять відповідає за здатність утримувати і маніпулювати інформацією у свідомості дитини впродовж короткого часу, а довготривала пам'ять – за накопичення знань і вмінь, що забезпечують основу для подальшого навчання, а щоб щось запам'ятати, необхідно навчитися утримувати увагу на навчальному матеріалі, переключатися між завданнями.

За визначенням А. Шщербенюк, увага – це психічний процес, що забезпечує вибіркове сприймання інформації та концентрацію на значущих для діяльності об'єктах. У молодшому шкільному віці увага має свої вікові особливості, які впливають на організацію навчальної діяльності [75].

На думку І. Слободян та Матвєєвої М, для уваги молодших школярів характерним є її нестійкість, оскільки діти ще не навчені концентруватися на чомусь одному, вони часто відволікаються на супроводжувальні та побічні слова, звуки, шуми, дії [67]. Тому завдання педагогів - утримати увагу учнів, сфокусувати її на навчальному матеріалі за допомогою активних ігрових та інтерактивних наочних методів.

Отже, ефективне навчання дітей у початковій школі вимагає врахування короткочасного обсягу дитячої уваги, необхідність частого оновлення стимулів та використання прийомів, що сприяють підтриманню зосередженості.

У початковій школі навчальні завдання спрямовані не лише на запам'ятовування й відтворення. Важливе місце серед них займають творчі й репродуктивно-творчі, для виконання яких учням необхідно звертатися до уяви. Уява – це процес створення нових образів і уявлень на основі існуючих знань і досвіду. У молодшому шкільному віці уява розвивається інтенсивно, дозволяючи застосовувати творчий підхід до навчання.

За словами Н. Мусіяки, уява в дітей молодшого шкільного віку дуже яскрава, вони нею активно послуговуються в різних життєвих ситуаціях, тому її можна і необхідно залучати до навчально-пізнавальної діяльності учнів. Для її активації найкраще підходять інтерактивні завдання, ігрові та проєктні методи навчання, що стимулюють фантазію дітей, дозволяють створювати нове і ще невідоме дітям [49].

Відтак, уява розширює творчі й пізнавальні можливості дітей в освітньому процесі початкової школи, а розвиток пам'яті та уваги сприяє формуванню в молодших школярів уміння аналізувати, порівнювати, робити висновки, що є основою для розвитку мислення.

У період молодшого шкільного віку формується внутрішня мотивація, яка є основою для самостійного навчання і прагнення до нових знань.

Розвиток внутрішньої мотивації до навчання – одна з ключових передумов пізнавальної активності та засвоєння знань учнями. У початковій школі вона є не лише чинником продуктивного навчання, а й важливим індикатором загального розвитку особистості дитини. Саме на цьому етапі формуються основи ставлення до навчальної діяльності, з'являється інтерес до знань. Ефективна організація пізнавальної діяльності молодших школярів не можлива без урахування специфіки мотиваційної сфери в цьому віці.

Мотивація навчання у молодшому шкільному віці має переважно зовнішній характер, що зумовлено недостатньо сформованим умінням самостійно ставити мету й контролювати результати. Як зазначає українська дослідниця О. Гнатюк, у початковій школі відбувається становлення учня як суб'єкта навчальної діяльності, для якого характерним є наявність внутрішньої мотивації, тому з першого класу необхідно створювати мотиваційне середовище [11].

Ця думка вказує на необхідність переходу від заохочень: похвали, оцінки, призив, - до формування внутрішньої потреби в знаннях, що повинно стати метою освітнього процесу на кожному уроці.

Мотивація в молодшому шкільному віці має складний багатогранний характер. З цього приводу С. Парфілова, Н. Павлущенко, О. Шаповалова, В.Бутенко зазначали, що першочерговим завданням є розвиток пізнавальної мотивації, в основі якої лежить дитяча допитливість та емоційно позитивне освітнє середовище [57].

Це твердження підкреслює, що лише інтерес до самого процесу навчання, а не до результату (оцінки чи схвалення), може стати основою тривалої навчальної мотивації.

Українські науковці розрізняють кілька видів мотивації в навчанні (див. рис. 1.3) [11; 57].

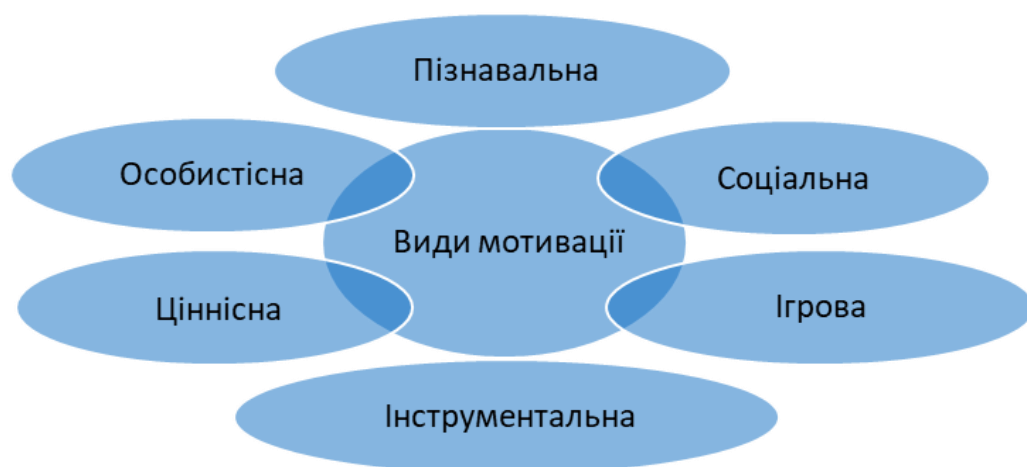

Рис. 1.3. Види мотивації

Рис. 1.3 засвідчує, що під час формування навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів необхідно залучати різні види мотивації, зокрема такі, як пізнавальна, соціальна, ігрова, інструментальна, а також ціннісна та особистісна.

Пізнавальна мотивація ґрунтується на прагненні дитини дізнатися нове, розширити власний досвід. Соціальна мотивація має за основу бажання заслужити схвалення від дорослих і однолітків. Ігрова мотивація є типовою для молодших школярів, пов'язана з бажанням грати, перемагати, брати участь у змаганнях і сюжетно-рольових діях. Інструментальна мотивація виникає під час прагнення дитини отримати винагороду, схвальну оцінку, уникнути покарання. Ціннісна мотивація пов'язана з розумінням значущості навчання, самостійним усвідомленням його користі, внутрішнім прагненням до розвитку й самореалізації. Особистісна мотивація – це прагнення бути кращим, зуміти подолати труднощі.

Учні активно реагують на зовнішні стимули: похвалу, увагу вчителя, наявність наочних результатів діяльності, тому для розвитку мотивації важливо створювати ситуації успіху, застосовувати диференційований підхід, підтримувати ініціативу дитини.

А. Попа наводить систему методів для мотивації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів (див. рис. 1.4) [61].

Навчальні ігри	Ситуації успіху	Проблемне навчання	Проектна діяльність	Само-оцінювання
<ul style="list-style-type: none"> • Ігрові ситуації • Ігрові предмети 	<ul style="list-style-type: none"> • Індивідуалізація завдань • Позитивне підкріплення • Гейміфікація 	<ul style="list-style-type: none"> • Проблемні запитання • Проблемні ситуації 	<ul style="list-style-type: none"> • Дослідження • Пошукові завдання 	<ul style="list-style-type: none"> • Щоденник досягнень • Різні види рефлексії

Рис. 1.4. Методи мотивації для початкової школи

Як видно з рис. 1.4, А. Попа об'єднала методи мотивації для використання в початковій школі в п'ять груп: навчальні ігри, ситуації успіху, проблемне навчання, проєктна діяльність і самооцінювання.

Під час навчальних ігор педагогиня рекомендує використовувати ігрові ситуації та ігрові предмети та дії з ними, до прикладу: «експедиція у світ чисел», «пошук скарбів граматики», що активізують увагу та інтерес дітей до навчального матеріалу.

Для створення ситуацій успіху пропонує добирати такі завдання, щоб кожен учень відчував себе успішним.

Для проблемного навчання пропонує формулювати проблемні питання з життя дитини, на кшталт: «Чому вода в морі солоні?» або «Що було б, якби не було букв?». Такі проблемні запитання стимулюватимуть учнів до здійснення пошукової діяльності.

Для залучення учнів до проєктної діяльності авторка радить пропонувати дітям виконати маленькі дослідження, до прикладу: «Як живе мій домашній улюбленець», «Улюблені казки моєї родини» тощо, під час виконання яких учні навчатимуться планувати діяльність й презентувати її результат.

Обов'язковим атрибутом залучення учнів до самооцінювання має стати запровадження «щоденників досягнень», де кожен учень відмічатиме свої здобутки. Така робота сформує в здобувачів освіти рефлексію та відповідальність за навчання [61].

Проблема мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів розглядається в психолого-педагогічній науці як ключовий чинник пізнавальної активності, особливо на етапі початкової освіти. Теоретичною основою аналізу мотивації є концепції розвитку особистості, мотиваційної сфери та навчальної діяльності в контексті вікових психологічних закономірностей.

О. Гнатюк визначила та окреслила структурні компоненти мотиваційної сфери молодшого школяра, до якої увійшли потреби, мотиви, цілі, емоційні

настанови. Як зазначала дослідниця, на формування мотивації у молодших школярів суттєво впливає доросла людина і, зокрема, педагог, який встановлює норми оцінювання, відповідно до яких в дитини виникає уявлення про свою успішність чи неуспішність як учня класу [11].

Відтак, рефлексивна складова мотивації у дітей в початковій школі ще не достатньо розвинена, тому особливого значення набуває соціальне підкріплення: похвала, схвалення, позитивна оцінка), - що є основою зовнішньої мотивації.

Натомість для формування та розвитку внутрішньої мотивації необхідно, щоб в дитини виник пізнавальний інтерес.

У дослідженні Н.Пашко визначено пізнавальний інтерес як рушій пізнавальної активності: «Пізнавальний інтерес – це домінуюча мотиваційна установка учня, яка характеризується позитивним емоційним ставленням до навчального процесу та прагненням до самостійного набуття знань» [58].

Така позиція підкреслює важливість створення змістовно та емоційно привабливого освітнього середовища, у якому учень не лише виконує завдання, а й відчуває задоволення від самого процесу пізнання.

Під впливом дії різних мотивів виникає пізнавальна активність, або пізнавальна діяльність.

Пізнавальна діяльність учнів, як зазначає Н.Бібік, є результатом дії низки чинників: змісту навчання, форми його організації, стилю педагогічної взаємодії з учнями та, що важливо, тих мотивів, що вже були попередньо сформовані в дитини в передшкільний період [1].

Ця думка підкреслює комплексний характер мотивації, що мотивація дитини залежить не лише від її психологічних особливостей, а й від педагогічного впливу, методів навчання, стилю спілкування педагога з учнями.

Формування мотивів у межах сучасної початкової школи є частиною компетентнісного підходу, оскільки передбачається формувати в здобувачів освіти не лише знання, а й мотивацію до самостійного їх здобуття.

На переконання О. Савченко, для реалізації компетентнісного підходу необхідно переходити від зовнішньої мотивації до формування внутрішньої, оскільки головним в сучасній освіті є не результат, а процес його отримання, діяльність з пошуку і здобування знань й досвіду їх використання; не оцінка за навчальні роботи, а саморефлексія щодо якості їх виконання [66].

Отже, зміна акцентів у побудові освітнього процесу з орієнтацією на формування внутрішньої мотивації дозволяє переходити від боротьби за кращу оцінку до розвитку інтересу й самоцінності власне пізнавального процесу.

У психолого-педагогічній науці виокремлюють такі закономірності формування внутрішньої мотивації:

- узалежнення мотивації від результату навчання, адже учні охочіше працюють, коли бачать успіх своєї діяльності;
- залежність сили мотивації від інтересу до змісту: чим цікавіший матеріал, тим вища мотивація;
- мотивація виникає на основі позитивного емоційного тла, тобто емоції впливають на засвоєння;
- мотивація посилюється за умови елементів гри або змагання.

Саме про це наголошують Г.Бевз, С.Кравчук, стверджуючи, що «Психологічна підтримка, індивідуалізація та рефлексія є головними засобами формування внутрішньої мотивації молодшого школяра» [51].

Аналіз праць українських науковців: Н. Бібік, О.Савченко, О. Гнатюк, Н. Пророк, Г. Бевз та інших надав можливість визначити залежність виду мотивації, що формується, від методів її формування (див. табл.1.2).

Таблиця 1.2

Залежність виду мотивації від методів її формування в початковій школі

Вид мотивації	Загальна характеристика	Дидактичні методи і прийоми	Джерело інформації
---------------	-------------------------	-----------------------------	--------------------

Пізнавальна мотивація	Орієнтація на зміст, інтерес до нових знань, прагнення дізнатись більше.	<ul style="list-style-type: none"> - Проблемне навчання - Метод проєктів - Дослідницькі завдання - Робота з цікавими фактами - Екскурсії, інтерактив 	Бібік Н. Савченко О.
Соціальна мотивація	Бажання отримати схвалення дорослих або однолітків, бути корисним іншим, відчувати належність до групи.	<ul style="list-style-type: none"> - Колективні форми навчання - Метод «Робота в парах» - Групові ігри - Навчальні презентації 	Гнатюк О.
Інструментальна мотивація	Орієнтація на оцінку, нагороду, уникнення покарання, тобто зовнішні стимули.	<ul style="list-style-type: none"> Система заохочень (стікери, «зірочки», сертифікати) - Таблиці досягнень - Гейміфікація з балами 	Савченко О. . Бевз Г.
Особистісна мотивація	Прагнення до успіху, перевершення результатів, самоствердження через навчання.	<ul style="list-style-type: none"> Індивідуальні траєкторії успіху - Самооцінювання та взаємооцінювання - Портфоліо учня 	О.Гнатюк, Н.Пашко

Продовження таблиці 1.2

Ігрова мотивація	Типова для молодших школярів, пов'язана з бажанням грати, перемагати, брати участь у змаганнях і сюжетно-рольових діях.	Дидактичні ігри - Інтерактивні вправи - Казкотерапія - «Мандрівки», квести, пригоди	Попа А. Савченко О.
Ціннісна (внутрішня) мотивація	Пов'язана з розумінням значущості навчання, самостійним усвідомленням його користі, внутрішнім прагненням до розвитку й самореалізації (формується поступово).	- Бесіди про «навчання для життя» - Самостійне формулювання цілей - Інтегровані завдання з життєвим контекстом	Бібік Н.

Як видно з таблиці 1.2, кожен тип мотивації потребує своїх методичних підходів.

Спочатку, орієнтовно в 1-2 класах, формуються такі види мотивації, як інструментальна, соціальна та ігрова, поступово до них залучаються пізнавальна, особистісна та ціннісна, що й формують і розвивають внутрішню мотивацію. На наш погляд, найкращого результату можна досягти, застосовуючі комбіновані методи, до прикладу: проєкт з елементами змагання та рефлексією.

Формування уміння вчитися, передбачене компетентнісним підходом у сучасній освіті, неможливе без розвитку саморегуляційних процесів, до яких належать самооцінка, самоконтроль і рефлексія. У молодшому шкільному віці ці функції лише починають формуватися, але саме на цьому етапі закладається основа для подальшого саморозвитку особистості учня.

Самооцінка – це ставлення дитини до самої себе, своїх можливостей, дій і результатів, що формується у взаємодії з дорослими, особливо вчителем. Це перший крок до усвідомлення себе здобувачем освіти.

О. Савченко наголошувала, що саме в молодшому шкільному віці, під керівництвом досвідчених педагогів під впливом успіхів у навчанні, систематичної підтримки та віри в сили дитини в дітей формується позитивна самооцінка, що закладає підґрунтя для подальшого розвитку особистості учня [66].

Позитивна самооцінка сприяє підвищенню мотивації до навчання, зменшенню тривожності, формуванню впевненості у власних силах. Завдання вчителя – допомогти дитині скоригувати самооцінку і позитивне ставлення до себе.

Це означає, що важливо не занижувати оцінку дитини, а навпаки – через позитивне підкріплення коригувати її, поступово, через навчання самоконтролю за діями та результатами, підводячи до реалістичного бачення своїх результатів.

Самоконтроль – це здатність усвідомлювати свої дії, регулювати їх у відповідності до завдання і передбачених результатів. У початковій школі самоконтроль формується переважно під керівництвом учителя, поступово набуваючи ознак самостійності.

Г. Бевз підкреслювала, що лише через співпрацю з педагогом, який використовує в процесі навчання еталони дій і самооцінювальну діяльність учнів, можна сформувати в молодших школярів уміння контролювати власну діяльність [51].

Отже, самоконтроль розвивається тоді, коли учень має чітке уявлення про критерії правильності дій – і це є важливою методичною задачею вчителя.

Цікаву думку з цього приводу висловила Л.Прохоренко, яка зазначила, що самоконтроль не може виникнути сам по собі лише тому, що дитина досягла певного віку. Засвоєння дій самоконтролю можливе лише під впливом

спільної діяльності з педагогом і розвивається на основі довільної навчальної діяльності [64].

Відтак, розвиток самоконтролю тісно пов'язаний із довільністю поведінки, коли дитина починає усвідомлювати себе і свої дії. Така здатність починає активно розвиватися саме в молодшому шкільному віці.

Здатність дитини аналізувати власні думки, дії, емоції, робити висновки з попереднього досвіду називається рефлексією. У початковій школі вона перебуває на початковому рівні, проте її розвиток є необхідним етапом формування вміння вчитися.

За визначенням Н. Бібік: «Рефлексія – це усвідомлення учнем власного навчального процесу, його цілей, способів діяльності й результатів, а також формування ставлення до себе як до суб'єкта навчання» [1].

Ця характеристика дає змогу зрозуміти, що розвиток рефлексії – це перехід від навчання заради оцінки до навчання заради власного вдосконалення.

Складові компоненти рефлексії як основи для здійснення самоконтролю визначив Г.Бевз. До них було віднесено здатність помічати помилки та аналізувати їх причини, робити та формулювати висновки і складати плани на подальші дії [51].

Формування самооцінки, самоконтролю та рефлексії потребує від учителя цілеспрямованих педагогічних дій, до яких Г. Бевз відносить використання рефлексивних запитань: «Що мені вдалося?», «Що я дізнався нового?», «Що було найважчим?»; застосування прийомів самооцінювання: «Сходишки успіху», «Долонька оцінки», «Смайлик настрою»; створення ситуацій вибору, коли дитина самостійно обирає темп, спосіб або порядок виконання завдання; навчання за еталонами: демонстрація зразків дій для перевірки власних результатів; залучення до ведення «портфолію успіху» [там само].

Узагальнюючи думки психологів та педагогів, подаємо психолого-педагогічні чинники та перелік необхідних передумов та умов формування та розвитку вміння вчитися в початковій школі (див. рис. 1.5).

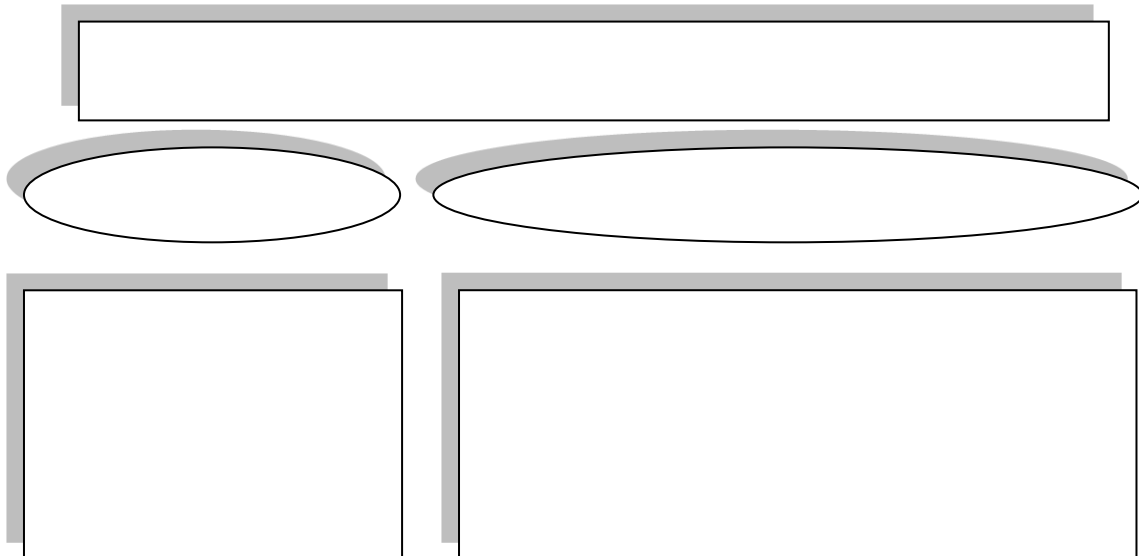

Рис. 1.5. Передумови та умови формування вміння вчитися в молодших школярів

Як видно з рис.1.5, ефективне формування вміння вчитися передбачає створення емоційно позитивного середовища, що підтримує мотивацію до здійснення навчально-пізнавальної діяльності через забезпечення відповідного стилю взаємодії з учнями; використання наочних, ігрових та інтерактивних методів навчання, що відповідають віковим особливостям уваги та пізнавальної діяльності учнів, а також поступове ускладнення завдань з урахуванням індивідуальних особливостей; розвиток навичок самоконтролю через систематичне формування вмінь самооцінки та рефлексії, а також систематична робота з розвитку мовлення, що забезпечує внутрішню регуляцію навчальної діяльності.

Отже, успішне формування вміння вчитися – це результат системної педагогічної роботи, що враховує вікові, індивідуальні та психологічні особливості дитини, а психолого-педагогічні особливості учнів початкової

школи є фундаментальним чинником, який визначає специфіку формування вміння вчитися. Урахування таких особливостей як розвиток уваги, пам'яті, мислення, мотивації та мовлення дозволяє створювати оптимальні умови для розвитку самостійності, свідомості і активності учнів у навчальному процесі.

1.3. Сучасні педагогічні технології та підходи до формування вміння вчитися в контексті компетентнісної освіти

У сучасній освіті ключовим завданням є не лише передача учням набору знань, а й формування вміння вчитися як інтегративної компетентності – здатності до самостійного, активного, рефлексивного засвоєння нової інформації. Це включає не лише знання, а й здатність планувати, контролювати, рефлексувати й ставити нові навчальні цілі. Особливо важливо формувати ці вміння на уроках мовно-літературної освітньої галузі, оскільки через читання, письмо, аналіз та інтерпретацію тексту діти розвивають мислення, мовленнєву та пізнавальну компетентності. Ця компетентність набуває особливого значення в умовах стрімких змін у суспільстві, інформаційному просторі та технологіях. У початковій школі створюється фундамент для подальшого успішного навчання, тому важливо впроваджувати сучасні педагогічні технології, які ефективно розвивають компетентнісне вміння вчитися у молодших школярів.

Компетентнісний підхід у початковій освіті ґрунтується на поєднанні знань, умінь і цінностей, що створює фундамент для розвитку здатності самостійно навчатися й адаптуватися в непередбачуваних життєвих ситуаціях. У документах Державної служби якості освіти зазначено, що компетентнісне навчання має на меті формування здатності динамічно поєднувати набуті знання й вміння з розумінням їх цінності для життя та вміти їх застосовувати в стандартних і нових життєвих і професійних ситуаціях [47].

Для досягнення якості освіти відповідно до сучасних вимог швидкозмінюваного світу необхідно застосовувати сучасні освітні технології, зокрема такі як дослідницький та діяльнісний підходи до навчання, когнітивні стратегії, інформаційні комп'ютерні технології, інтерактивне навчання, технології розвитку критичного мислення, проєктні технології, методики саморегульованого навчання.

Розглянемо особливості таких технологій в ракурсі формування компетентнісного вміння вчитися.

Сутність і етапи реалізації дослідницького підходу на уроках української мови подано в статті О. Фенцик. Дослідниця вказує на велике значення розвитку дослідницьких умінь для розвитку критичного мислення, самостійності та вміння учнів вчитися [70]. На думку педагога, такий підхід реалізується через проблемно-діяльнісні методи, що передбачають постановку проблемних питань, активні дослідження, інтерактивну роботу. Наприклад, на уроці української мови замість традиційного пояснення учням пропонують експеримент: « Порівняйте структуру слів і скажіть, за допомогою чого утворилося нове слово? – і лише після аналізу гіпотез формують знання разом з учнями [там само].

У дослідженні К. Шевчук виокремлено п'ять груп дослідницьких умінь, якими здатні оволодіти молодші школярі, серед них чільне місце займають організація діяльності та аналіз її результатів [74].

М. Павалюк підкреслює необхідність проведення дослідницької діяльності в початковій школі за зоною найближчого розвитку, що стимулює формування компетентності вміння вчитися [55].

О. Вашуленко акцентує увагу на методичних прийомах формування загальнонавчальних умінь через дослідницькі форми навчання, серед яких - проекти, інтегровані уроки, рольові ігри [5].

Уроки мовно-літературної освітньої галузі потребують структурування в діяльності учнів, що передбачає такі етапи діяльності: план, дії, контроль і рефлексія.

А.Лебединець описує результати застосування діяльнісного підходу так: учні усвідомлюють мету, планують, виконують, рефлексують, - що і є основою формування вміння вчитися [41].

Н. Гишка подає перелік методик і прийомів (рольові ігри, проекти, мапи думок), що органічно поєднують знання з діяльністю, зокрема таких, як рольові ігри, проекти, мапи думок тощо [9].

І. Дичківська розглядає та аналізує інноваційні педагогічні технології, які сприяють реалізації компетентнісного підходу в навчанні, включаючи

компетентність уміння вчитися; зосереджує увагу на концепції компетентнісного навчання і зокрема здатності діяти у нестандартних ситуаціях, що реалізується через діяльнісні методи навчання. Педагог наводить таких приклад застосування діяльнісного підходу на уроці української мови: учні складають власне коротке оповідання: планують (вступ–тема–висновок), пишуть, оцінюють за чек листом, змінюють і рефлексують [23].

Когнітивні стратегії літературної освіти для молодших школярів, побудовані на основі діяльнісного підходу, докладно описано в педагогічних статтях на порталі «На урок», де йдеться про стратегії навчання читання з розумінням, що створюють когнітивну базу для розвитку уміння вчитися. Зокрема йдеться про методику, умовно названу SQ3R, що передбачає такі етапи роботи з літературним твором: 1. Survey (Дослідження-огляд). 2. Question (Запитання). 3. Read (Читання). 4. Recite (Відтворення, переказ) 5. Review (Огляд) [40].

Упровадження методики SQ3R (Survey, Question, Read, Recite, Review) дає змогу розвивати навички роботи з текстом, постановки питань та самоконтролю (Robinson, 1946). Ця методика була розроблена в США в 1946 році, але сучасні вчителі дали їй друге дихання, поєднавши її з діяльнісним підходом та технологією розвитку критичного мислення. Наведемо приклад застосування її на уроці літературної освіти молодших школярів.

Тема уроку: Читання і розуміння оповідання

1. Учитель пропонує учням скористатися методикою SQ3R (Survey, Question, Read, Recite, Review):

- Survey (Огляд-дослідження): Діти швидко ознайомлюються із заголовком, ілюстраціями, першими абзацами тексту.
- Question (Запитання): Формулюють 3-5 запитань про текст. До прикладу: хто головний герой? Які події відбуваються? Який настрій твору?
- Read (Читання): Уважно читають текст, шукаючи відповіді на запитання..
- Recite (Переказ): Усно переказують прочитане своїми словами.
- Review (Повторення): Обговорюють, чи відповідали на всі запитання, порівнюють свої думки.

2. Після цього учитель ініціює дискусію з запитаннями на кшталт: «Чому герой вчинив так?», «Що ти відчув під час читання?», «Який моральний висновок можна зробити?»

Далі учні виконують вправи на класифікацію слів, фраз за настроєм, емоційним забарвленням, для порівняння героїв, розбору причиново-наслідкових зв'язків [68].

Н. Гишка у своїй роботі також виокремлює подібні структуровані алгоритми, описує ментальні карти, мнемотехніки як засоби когнітивної підготовки до роботи з літературним твором [9].

А. Лебединець описує етапи планування й рефлексії в структурі діяльнісного циклу, до прикладу: перед читанням авторка пропонує створювати систему запитань за твором, а після ознайомлення з твором пропонувати учням зробити письмовий переказ і провести обговорення твору [40].

Крім того, авторка описує, як під час навчання в умовах дистанційної або гібридної форми навчання ефективно використовувати інтерактивні платформи для здійснення діяльнісного підходу, зокрема такі, як LearningApps, Kahoot!, Google Classroom тощо. Використання інформаційно комп'ютерних технологій активізує навчальну діяльність, стимулює інтерес, дає змогу практикувати різні види навчальних операцій, здійснювати контроль результатів [41].

Інформаційні комп'ютерні технології дають змогу використовувати різноманітні цифрові інструменти для підтримки навчального процесу, стимулюють інтерес та роблять процес навчання більш інтерактивним.

Інтерактивне навчання передбачає залучення учнів до активної взаємодії з матеріалом, вчителем і однокласниками через різні види діяльності: дискусії, робота в парах і групах, мозкові штурми, рольові ігри. Методи інтерактивного навчання створюють умови для активної взаємодії учнів, стимулюють мислення, вміння обґрунтовувати відповіді та приймати рішення. Так, до прикладу, під час аналізу твору в групах кожна група отримує завдання: аналізувати героя, події, проблематику. Під час роботи вчитель використовує метод «Мозковий штурм» для генерування ідей. В кінці уроку відбувається презентація результатів обговорення і

рефлексія, під час якої учні визначають, що нового дізналися, що було складним під час аналізу твору.

О.Губарь, В.Спіцин, І.Котяш зазначали, що застосування інтерактивних технологій у поєднанні з візуалізацією (інтерактивні дошки, мультимедійні презентації), позитивно впливає на розвиток навчальної компетентності [17].

Наукові роботи дослідників освітнього процесу в початковій школі доводять, що інформаційні комп'ютерні технології сприяють формуванню самоорганізації, самоконтролю та самостійності у навчанні молодших школярів, а також розвиває навчальну мотивацію [52; 76].

Наведемо приклад застосування інформаційних комп'ютерних технологій на уроці української мови.

Тема: Вивчення лексики через онлайн-гру

- Використання платформи LearningApps для створення інтерактивних вправ (наприклад, вибір правильного слова, впорядкування речень).

- Перевірка знань за допомогою Kahoot!. Створення тематичних вікторин.

- Виконання домашнього завдання через Google Classroom, де учні можуть отримати зворотній зв'язок.

Н. Огер відображає структуру компетентнісного підходу як комплекс компонентів: когнітивного, мотиваційного, операційно-діяльнісного і рефлексивного. Наголошує, що розвиток самостійності учнів у сфері планування діяльності і управління часом є елементом операційно-діяльнісного компоненту та наводить приклад проведення інтерактивної вікторини з фідбеком у реальному часі, під час якої учні ставлять запитання, відповідають, отримують зворотний зв'язок та оцінюють себе [53].

Важливе місце серед сучасних технологій навчання за компетентнісним підходом належить технології розвитку критичного мислення. Технологія розвитку критичного мислення формує у учнів здатність не просто запам'ятовувати інформацію, а аналізувати її, ставити запитання, оцінювати достовірність, порівнювати різні погляди. Особливо актуально це на уроках мови та літератури, де розглядаються тексти, оповідання, поезія, де важлива інтерпретація.

Так, матеріали дослідження А. Гудзоватої доводять, що системне використання прийомів критичного мислення підвищує мотивацію і якість засвоєння навчального матеріалу [18].

За даними досліджень Т. Лисенко, проєктно зорієнтоване навчання також формує вміння планувати, обирати способи дій, виконувати рефлексію, що є основою вміння вчити [42].

Проєктна діяльність дає змогу учням ставити цілі, планувати кроки, працювати в команді, здійснювати самооцінку. На уроках в початковій школі проєкти адаптуються під вік учнів і можуть бути тематичними, дослідницькими, творчими.

Проєктна технологія в мовно-літературній освітній галузі передбачає виконання учнями практичних завдань, які потребують інтеграції знань і умінь із читання, письма, мовлення, творчих видів діяльності.

Наведемо приклад застосування проєктної технології на уроці читання.

Тема: Створення колективної книги «Моя улюблена казка»

- Учні у групах вибирають казку, яку вони знають або хочуть прочитати.
- Кожна група працює над ілюстраціями, переказом, записом діалогів або віршів.
- Учитель допомагає планувати роботу, розподіляти обов'язки.
- Наприкінці проєкту учні презентують свої книги, обговорюють, що дізналися нового, які труднощі подолали.

Такий проєкт розвиває вміння працювати в команді, планувати діяльність, використовувати різні форми мовлення.

С.Ганаба ділиться досвідом використання методики саморегульованого навчання. Ця методика спрямована на формування в учнів навичок планування, моніторингу та оцінювання власної навчальної діяльності. Для початкової школи розробляються адаптовані форми: використання чек-листів, щоденників успіху, рефлексивних листівок. Такі прийоми допомагають учням усвідомити свої досягнення та труднощі, коригувати навчальні дії [8].

Так, до прикладу, покажемо, як пропонує авторка формувати навички самоконтролю під час виконання письмової роботи. Спочатку учитель знайомить учнів з чек-листом для самоперевірки (наприклад, чи всі речення написані правильно,

чи дотримані правила пунктуації). Після виконання завдання учні самостійно оцінюють свої роботи за критеріями чек-листа. Наприкінці етапу уроку чи цілого уроку учні заповнюють сторінки «Щоденника успіху», де записують, що вийшло добре, а над чим потрібно ще попрацювати [там само].

Систему визначених науковцями сучасних методичних підходів та технологій для формування компетентнісного вміння вчитися подано в рис. 1.6.

Рис. 1.6. Сучасні методичні підходи та технології для формування компетентнісного вміння вчитися

Зазначені в рис. 1.6 педагогічні підходи, технології та методики у взаємодії забезпечують системний розвиток компетентнісного вміння вчитися у молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Впровадження їх в освітній процес сприяє формуванню не лише базових навичок читання і письма, а й умінь аналізувати, критично осмислювати, планувати та рефлексувати над власним навчанням.

Уміння вчитися – ключова компетентність і ядро освітнього процесу, визначене стандартом як міждисциплінарне, метапізнавальне вміння.

Держстандарт гарантує, що початково-шкільний етап освітнього процесу формує цю компетенцію через відповідні ціннісно-організаційні підходи і технології.

Висновки з першого розділу

Здійснено теоретичне осмислення проблеми формування компетентнісного вміння вчитися в учнів початкової школи, що дало змогу зробити такі узагальнення. Компетентнісне вміння вчитися визначено як ключову наскрізну здатність здобувача

освіти, яка полягає в умінні самостійно організувати навчальну діяльність, критично осмислювати інформацію, застосовувати ефективні стратегії здобуття знань, планування, рефлексії та самооцінювання.

У межах дослідження структуровано вміння вчитися як інтегровану компетентність, що включає чотири взаємопов'язані компоненти:

- мотиваційний (інтерес до навчання, внутрішня мотивація, усвідомлення цілей);
- когнітивний (володіння навчальними стратегіями, мисленнєвими прийомами, знання про запам'ятовування);
- операційно-діяльнісний (організація робочого місця, планування, контроль, самокорекція);
- рефлексивно-оцінювальний (аналіз власної діяльності, оцінювання результатів, формулювання нових цілей).

Опрацювання наукових джерел засвідчило, що сучасна освіта висуває підвищені вимоги до самостійності учня, що особливо актуально в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа».

Сформовано систему критеріїв і показників рівнів сформованості вміння вчитися на основі виокремлених компонентів. Це дає змогу діагностувати зміни у навчальній діяльності учнів під впливом цілеспрямованого педагогічного впливу.

Установлено, що формування вміння вчитися має здійснюватися комплексно й системно у процесі повсякденного навчання. Особливу роль у цьому відіграють:

- методика критичного мислення;
- рефлексивні практики;
- навчальні стратегії (SQ3R, «передбачення», «кластер», «Плюс–Мінус–Цікаво»);
- систематичне використання чек-листів, міні-щоденників, прийомів самоконтролю.

Теоретичний аналіз дав змогу обґрунтувати потребу в створенні спеціально організованої системи педагогічного впливу, що реалізується засобами мовно-літературної освітньої галузі на уроках української мови та читання у 3 класі.

Отримані теоретичні узагальнення стали основою для подальшого проведення констатувального етапу педагогічного експерименту, спрямованого на вивчення фактичного рівня сформованості компетентнісного вміння вчитися в молодших школярів.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ВМІННЯ ВЧИТИСЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Сучасний стан сформованості вміння вчитися в учнів 3-х класів. Констатувальний етап дослідження

Для визначення сучасного стану сформованості компетентісного вміння вчитися в молодших школярів було проведено констатувальний етап дослідження, в якому брали участь здобувачі освіти

У дослідженні взяли участь 50 учнів 3 -х класів, які були об'єднані у дві групи:

- контрольна група – 25 учнів, навчання яких відбувалося за традиційними методами;
- експериментальна група – 25 учнів, у роботі з якими планувалося впровадження спеціально розробленої системи методів формування вміння вчитися.

Для проведення експериментального дослідження було створено та апробовано експериментальну методику та рівневу характеристику діагностування окремих компонентів уміння вчитися в учнів 3-х класів. Діагностування здійснювали під час констатувального етапу дослідження, мета якого: з'ясувати початковий рівень сформованості навчально-пізнавальних умінь та навичок учнів 3 класу, а також оцінити їхню навчальну мотивацію, пізнавальний інтерес і готовність до самостійного здобуття знань. Методику проведення констатувального етапу дослідження подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Методика проведення констатувального етапу дослідження

№	Завдання констатувального етапу	Метод діагностики	Об'єкт спостереження та аналізу	Очікувані результати
1	Визначити рівень сформованості навчально-пізнавальних умінь (увага, пам'ять, мислення, уява)	Методика «Вміння планувати власну діяльність»	Поведінка учнів на уроці, послідовність виконання завдань, активність, застосування пам'яті та мислення	Виявлення рівня концентрації, логічного мислення, творчого підходу, здатності планувати дії
2	Дослідити рівень розвитку навчальної мотивації та пізнавального інтересу	Анкетування, тести навчальної мотивації	Відповіді учнів на запитання щодо зацікавленості, бажання навчатися та пізнавальної активності	Визначення високого, достатнього або початкового рівня навчальної мотивації та пізнавального інтересу
3	Встановити ступінь сформованості навичок самоконтролю, самооцінки та рефлексії	Спостереження, аналіз продуктів навчальної діяльності	Зошити, творчі роботи, щоденники спостережень; реакція учнів на труднощі та помилки	Оцінка здатності учнів перевіряти власні результати, виправляти помилки, робити висновки, рефлексувати
4	Виявити ставлення дітей до навчальної діяльності, готовність до самостійного здобуття знань	Спостереження, анкетування	Активність на уроці, участь у групових і індивідуальних завданнях, відповіді на запитання	Визначення позитивного, нейтрального або негативного ставлення до навчальної діяльності та рівня готовності до самостійної роботи

№	Завдання констатувального етапу	Метод діагностики	Об'єкт спостереження та аналізу	Очікувані результати
5	Оцінити продукти навчальної діяльності (зошити, творчі роботи, щоденники спостережень)	Аналіз навчальних продуктів	Зошити, творчі роботи, щоденники спостережень	Виявлення рівня акуратності, систематичності, творчого підходу, наявності власних висновків та самоконтролю

Як видно з табл.2.1, для досягнення мети констатувального етапу експерименту було обрано такі методи діагностування: анкетування учнів, методику «Вміння планувати власну діяльність» (за О.Чикуровою [73]), тестування, спостереження за навчальною діяльністю учнів на уроках мовно-літературної освітньої галузі, аналіз продуктів навчальної діяльності здобувачів освіти.

Анкетування та тести дозволили оцінити рівень мотивації та пізнавального інтересу, виявити схильність молодших школярів до навчальної діяльності.

Для аналізу було обрано такі об'єкти спостереження, як поведінка учнів на уроці, здатність виконувати завдання послідовно, реакція на труднощі та помилки, участь у груповій та індивідуальній роботі. а також активність у процесі навчання. Для аналізу продуктів учнівської діяльності переглядали зошити, творчі роботи, вели щоденник спостережень.

У результаті проведення констатувального етапу дослідження передбачали визначити рівні сформованості навчально-пізнавальних умінь (увага, пам'ять, мислення, уява) та навчальної мотивації й пізнавального інтересу (високий, достатній, початковий); оцінити здатність учнів до самоконтролю, самооцінки та рефлексії, а також якість навчальних продуктів як результату їх освітньої діяльності; з'ясувати ставлення здобувачів освіти до навчальної діяльності та їхню готовність до самостійного здобуття знань.

Опишемо хід та результати констатувального етапу дослідження.

Для визначення здатності учнів початкової школи (3 клас) планувати навчальні дії, тобто передбачати послідовність дій, самостійно організовувати

виконання завдань, прогнозувати результат і здійснювати контроль за виконанням завдань використовували методику О. Чикурової «Уміння планувати власну діяльність». Для цього пропонували учням завдання, яке потребує поетапного виконання, до прикладу: складання плану до тексту, виконання вправи за інструкцією, складання розповіді за малюнками.

Для виконання завдання пропонували діяти за таким алгоритмом:

1. Сформулювати мету завдання («Що потрібно зробити?»).
2. Скласти план дій (усно або письмово).
3. Виконати завдання за складеним планом.
4. Оцінити правильність виконання (самооцінка).

Наведемо приклад одного із завдань:

1. Прочитай текст (8–10 речень).
2. Склади план (3–4 пункти).
3. Розкажи текст за планом.
4. Оціни, чи вдалося тобі переказати весь текст і чи допоміг план.

Рівень сформованості вміння планувати власну діяльність визначали відповідно до критеріїв та показників, поданих в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Критерії та показники визначення рівнів сформованості вміння планувати власні дії

Критерії	Показники
Мотиваційний	- бажання планувати свою роботу, - інтерес до процесу організації діяльності.
Когнітивний	- здатність виділяти мету діяльності; - здатність визначати послідовність дій; прогнозувати результат.
Діяльнісно-рефлексивний	- уміння діяти за планом; - здатність коригувати діяльність у разі труднощів; - контроль виконання.

Для визначення рівнів розвитку вміння планувати власні дії за критеріями, поданими в табл. 2.2, подавали завдання однакові для всіх учнів упродовж трьох уроків. Завдання були такі:

- Приготуйтеся до написання твору на тему «Мій улюблений день». Що потрібно зробити крок за кроком?
- Уявіть, що потрібно підготувати подарунок мамі на свято. Як будеш діяти? Запиши свій план крок за кроком.
- Перед канікулами ми підемо з вами на прогулянку в ліс. Складіть план підготовки до походу і що потрібно взяти в похід.

З урахуванням критеріїв та показників, поданих у табл.2.2, описали рівні сформованості вміння планувати власні дії для учнів третіх класів (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Характеристика рівнів сформованості вміння планувати власні дії

Рівень	Характеристика
Високий	Учень чітко визначає мету; складає повний і логічний план; діє послідовно; уміє самостійно вносити корективи; контролює результат.
Достатній	Учень може сформулювати мету, але план неповний, потребує допомоги дорослого; іноді порушує послідовність; контроль здійснює частково.
Початковий	Учень не виокремлює мету або формулює нечітко; не складає план (або план хаотичний); не контролює виконання; потребує постійної допомоги.

З урахуванням даних, поданих в табл.2.2 і 2.3, визначили рівень виконання завдань за кожним критерієм, кількісно підраховували відсоток

учнів із високим, достатнім та початковим рівнями в контрольній та експериментальній групах (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

***Рівні сформованості вміння планувати власні дії
(констатувальний етап)***

Критерій	Високий рівень (%)		Достатній рівень(%)		Початковий рівень(%)	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Мотиваційний	16	12	72	68	12	20
Когнітивний	12	8	68	64	20	28
Діяльнісно-рефлексивний	12	8	64	56	24	36
Узагальнений показник рівня	8	4	88	92	4	4

Як видно з табл. 2.4, в обох групах переважає достатній рівень сформованості вміння планувати власні дії. Водночас у експериментальній групі спостерігається більша кількість учнів із високим рівнем (8 % проти 4 % у контрольній групі). Це свідчить про те, що навіть на констатувальному етапі в експериментальній групі помітні більш сприятливі умови для розвитку вміння планувати власну діяльність.

Для з'ясування ставлення учнів до навчання та значення знань у їхньому житті було проведено анкетування (див. додаток А). Десять запитань анкети, кожне з яких передбачало 3-5 варіантів відповідей, мали на меті встановити ставлення учнів до навчання (позитивне, нейтральне, негативне); переважаючі мотиви навчання (пізнавальні, соціальні, зовнішні); рівень самостійності та сформованості елементів уміння вчитися (самоконтроль, ставлення до труднощів, ініціативність).

Подаємо критерії та показники, за якими здійснювали аналіз відповідей здобувачів освіти на запитання анкети (див. табл.2.5).

Таблиця 2.5

Критерії, показники та характеристика початкового рівня розвитку мотивації та пізнавального інтересу в молодших школярів

Критерії	Показники
Мотиваційний критерій (ставлення до навчання, усвідомлення значення знань)	<ul style="list-style-type: none"> - позитивне емоційне ставлення до школи та уроків (питання 1, 2); - розуміння значення знань для життя (питання 3, 7); - готовність долати труднощі (питання 8).
Рівні сформованості внутрішньої мотивації	
Високий	- із задоволенням відвідує школу, вважає знання важливими для життя, бачить цінність у складних завданнях;
Достатній	- позитивно ставиться до навчання, але головними мотивами є оцінка, похвала чи зовнішній контроль;
Початковий	- навчання сприймається як примус, знання – лише для оцінки чи уникнення покарання.
Когнітивний критерій (усвідомленість та активність у навчанні)	<ul style="list-style-type: none"> - вміння шукати допомогу та ставити запитання (питання 4, 9); - інтерес до нових знань, самостійність у виконанні завдань (питання 7, 8, 10).
Рівні сформованості самостійності та ставлення до труднощів	
Високий	- самостійний, активно шукає шляхи вирішення, проявляє ініціативу;
Достатній	- намагається діяти, але часто потребує допомоги;

Початковий	- уникає труднощів, не проявляє ініціативи, не усвідомлює значення нових знань.
Діяльнісно-рефлексивний критерій (самоконтроль і самооцінка в навчанні)	- ставлення до домашніх завдань (питання 5); - наявність самоконтролю (питання 6); - вміння оцінювати свою роботу (опосередковано через відповіді 6, 7, 10).
Рівні сформованості самоконтролю та переважаючі мотиви навчання	
Високий	- виконує завдання з інтересом, завжди перевіряє роботу, усвідомлює власні помилки;
Достатній	- виконує завдання з обов'язку, перевіряє частково;
Початковий	- неохоче виконує завдання, не здійснює самоконтроль.

Як видно з табл. 2.5, за допомогою анкети визначали рівні сформованості внутрішньої мотивації (питання 1,2, 3, 7), самостійності та ставлення до труднощів (питання 4,9, 7, 8, 10), самоконтролю та переважаючі мотиви навчання (питання 5, 6, 7, 10).

Відповіді здобувачів освіти на запитання анкети піддавали кількісному та якісному аналізу: підраховували кількість певних відповідей і переводили їх у відсотки; визначали домінуючі мотиви й тенденції серед відповідей; визначали рівні сформованості певних компонентів уміння вчитися, відносячи кожен відповідь до високого, достатнього чи початкового рівня. Так, до прикладу, якщо учень обирав «подобається школа», «знання потрібні в житті», «завжди перевіряю роботу», його рівень визначали як високий; якщо учень вважав, що знання потрібні для оцінки, лише інколи перевіряв свою роботу, боїться труднощів – рівень визначали як достатній; якщо учень не любить школу, не бачить сенсу в знаннях, не перевіряє свою роботу – ставили

початковий рівень. Сумарний результат дав загальну картину по експериментальній та контрольній групах (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Рівні розвитку мотивації та пізнавального інтересу в молодших школярів

Критерій	Високий рівень (%)		Достатній рівень(%)		Початковий рівень(%)	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Мотиваційний	16	12	72	68	12	20
Когнітивний	12	8	68	64	20	28
Діяльнісно-рефлексивний	12	8	64	56	24	36
Узагальнений показник рівня	8	4	88	92	4	4

Таблиця 2. 6 показує, що в обох групах домінує достатній рівень (понад 60 % за всіма критеріями). В експериментальній групі трохи більше дітей із високим рівнем та менше з початковим, ніж у контрольній. Найбільші труднощі учні мають за діяльнісно-рефлексивним критерієм (самоконтроль і самооцінка).

Проаналізуємо результати опитування за кожним критерієм.

За мотиваційним критерієм, що визначав ставлення до навчання, усвідомлення значення знань тощо, у контрольній групі лише 12 % учнів (3 особи) продемонстрували високий рівень внутрішньої мотивації. Такі учні із задоволенням відвідують школу, цінують знання та прагнуть долати труднощі.

Більшість школярів (68 %) мають достатній рівень: вони позитивно ставляться до навчання, проте головними мотивами залишаються похвала вчителя, оцінки або зовнішній контроль. Наприклад, дитина пояснює: «Я стараюся, щоб отримати гарну оцінку».

На початковому рівні перебуває 20 % учнів (5 осіб), для яких навчання є радше обов'язком. Вони сприймають знання як засіб уникнення покарання, а не як цінність.

У експериментальній групі кількість учнів із високим рівнем трохи більша (16 %), а з початковим – менша (12 %). Це свідчить про більш позитивне ставлення дітей до школи та кращу готовність до подолання труднощів.

За когнітивним критерієм, що визначав усвідомленість та активність у навчанні, у контрольній групі високий рівень показали лише 8 % учнів (2 особи). Такі діти проявляють ініціативу, самостійно шукають додаткову інформацію та ставлять уточнювальні запитання. Наприклад, одна учениця після прочитання тексту на уроці літературного читання самостійно підбрала додаткову книжку на цю тему.

Переважає більшість (64 %) перебуває на достатньому рівні: вони намагаються працювати самостійно, але часто потребують підказок дорослого. 28 % учнів показали початковий рівень: вони уникають труднощів, зрідка виявляють інтерес до нового матеріалу.

В експериментальній групі високий рівень виявлено вже у 12 % учнів (3 особи), а початковий засвідчили 20 %.

За діяльнісно-рефлексивним критерієм, що визначав самоконтроль і самооцінку в навчанні, у контрольній групі високий рівень сформованості виявлено у 8 % учнів. Це діти виконують завдання з інтересом, завжди перевіряють роботу та можуть усвідомити власні помилки. Наприклад, учень після виконання вправи з української мови самостійно виявив і виправив пропущену букву.

Більшість (56 %) перебуває на достатньому рівні: вони виконують завдання з обов'язку, перевіряють роботу частково. 36 % учнів (9 осіб) мають початковий рівень: вони неохоче виконують домашні завдання й фактично не здійснюють самоконтроль.

В експериментальній групі показники дещо кращі: 12 % учнів мають високий рівень, 64 % - достатній, а 24 % - початковий, тобто кількість дітей, здатних до самоконтролю та самооцінки, більша, ніж у контрольному класі.

Отже, за результатами тестування з'ясували, що в контрольній групі більшість учнів перебувають на достатньому рівні розвитку мотивації, пізнавального інтересу та самоконтролю. Проте високий рівень зустрічається рідко (8–12 %), а частина дітей демонструє початковий рівень, особливо за регулятивним критерієм (36 %).

В експериментальній групі результати дещо кращі: більше учнів мають високий рівень (12–16 %), а кількість із початковим рівнем є нижчою. Це свідчить про позитивний вплив навчально-виховних умов, у яких перебувають ці школярі.

Найбільші труднощі у третьокласників обох груп виникають за регулятивним критерієм, тобто вміннями контролювати власну діяльність та оцінювати результат.

За результатами анкетування з'ясували переважачі мотиви навчання третьокласників (див. рис. 2.1).

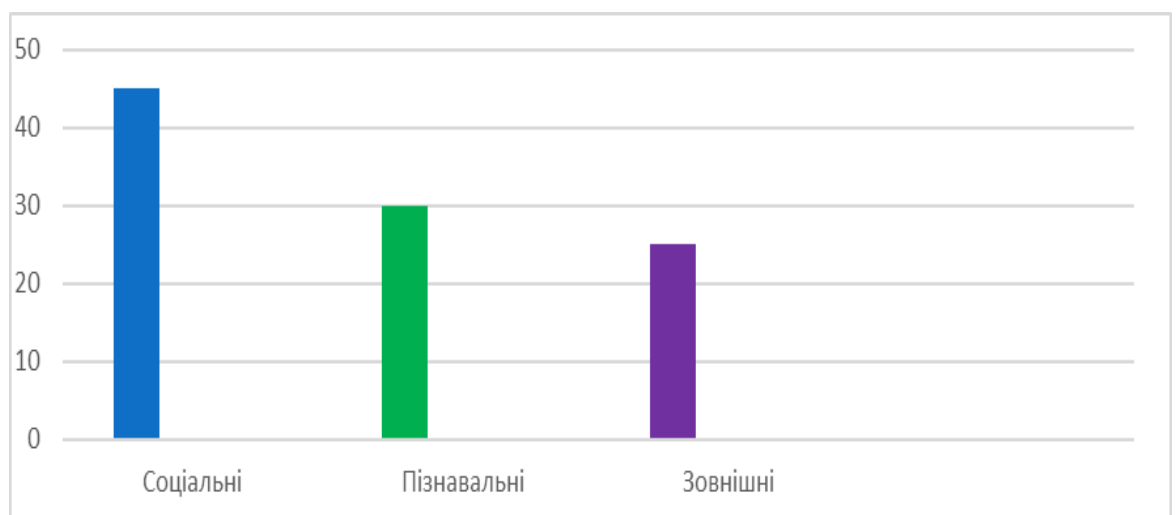

Рис. 2.1. Переважаючі мотиви навчання третьокласників

Рис. 2.1 показує, що в третьокласників найбільше домінують соціальні мотиви. Діти бажають отримати схвалення вчителя або дорослих; вони орієнтуються на оцінки як підтвердження успішності; прагнуть бути «як усі» аби не відставати від однокласників; іноді бажають стати кращими за інших. Так, до прикладу, учень вивчив правило не тому, що йому цікаво, а щоб отримати гарну оцінку або щоб його похвалили батьки.

Пізнавальні мотиви лише формуються в молодшому шкільному віці й тому часто проявляється у вигляді питань до вчителя або самостійних спроб виконати складне завдання. Найчастіше пізнавальний інтерес виявляється до загадок, дослідів, творчих завдань; їм цікаво практично застосовувати отримані знання.

Найсильніше впливають на третьокласників зовнішні мотиви. Учні часто зазначали, що стараються добре вчитися заради уникнення покарання («щоб мама не сварила», «бо так треба»); іноді стараються добре вчитися, щоб отримати матеріальну винагороду («якщо матиму гарні оцінки – куплять іграшку»). Такі мотиви свідчать про початковий рівень сформованості внутрішньої мотивації.

Отже, на першому місці в третьокласників соціальні мотиви (похвала, оцінки), далі йдуть пізнавальні (інтерес до нового), а частина дітей ще керується зовнішніми мотивами (уникнення покарання, винагороди).

У більшості з учнів переважають соціальні та зовнішні мотиви (оцінка, похвала, уникнення покарання). Водночас у частини дітей активно розвиваються пізнавальні мотиви: інтерес до нового, готовність долати труднощі, задоволення від самого процесу навчання. Тому завдання вчителя – поступово переводити мотиви із зовнішніх у внутрішні: від орієнтації на оцінку до усвідомлення значення знань і прагнення до саморозвитку.

Щоб з'ясувати ставлення здобувачів освіти до навчальної діяльності та їхню готовність до самостійного здобуття знань, було проведено тестування з метою визначити рівень навчальної мотивації учнів початкової школи (3 клас) через їхні ставлення до навчання, уроків, знань та вчителя (див. додаток

Б). У кожному запитанні було три варіанти відповідей, з яких потрібно було обрати лише одне – що найбільше відповідало інтересам дитини.

Для учнів підготували бланки відповідей, (щоб вони могли просто відмічати варіанти (див. додаток В). Після заповнення діти здавали бланки для підрахунку балів та визначення рівнів. Це дозволило побачити стартову навчальну мотивацію здобувачів освіти в контрольній та експериментальній групах.

Результати тестування оцінювали так:

- а = 3 бали (висока мотивація)
- б = 2 бали (достатня мотивація)
- в = 1 бал (початкова мотивація)

Максимум становив 18 балів.

Характеристика рівнів розвитку навчальної мотивації здобувачів освіти початкової школи (3 клас) подано в табл.2.7.

Характеристику рівнів, представлену в табл. 2.7 подавали на основі досліджень педагогів. Так О. Савченко зазначала, що в молодшому шкільному віці мотиви учіння змінюються впродовж навчання і проходять градацію від зовнішніх до внутрішніх, в міру того, як в учнів формується бажання дізнаватися нове та самостійно використовувати отримані знання в різних видах діяльності [66].

Високий рівень навчальної мотивації В. Маркова визначала через наявність в дитині переважання внутрішніх мотивів, потреби в саморозвитку, отримання дитиною задоволення від здійснення пізнавальної діяльності [45].

Л. Омельченко зазначала, що середній рівень навчальної мотивації характеризується появою в дитини ситуативного зацікавлення, хоча воно не обов'язково переходить у стійку навчальну діяльність [54].

За низький рівень навчальної мотивації Є Мамчур визнавав пасивне ставлення до освітнього закладу, намагання не використовувати інтелектуальні зусилля [44].

Таблиця 2.7

**Характеристика рівнів розвитку навчальної мотивації
здобувачів освіти початкової школи (3 клас)**

Рівень	Бали	Характеристика
Високий	14-18	<ul style="list-style-type: none"> - Здобувач освіти з цікавістю відвідує школу, прагне здобувати нові знання; - домашні завдання виконує самостійно та охоче, часто шукає додаткову інформацію; - у складних ситуаціях виявляє наполегливість, доводить роботу до кінця; - учиться не лише для оцінки чи похвали, а з внутрішньої потреби пізнання; - переважає пізнавальна мотивація.
Достатній	9-13	<ul style="list-style-type: none"> - Учень загалом позитивно ставиться до навчання, але не завжди проявляє активність; - виконує домашні завдання, проте часто — з ініціативи дорослих; - у складних завданнях інколи чекає допомоги вчителя або батьків; - вчиться переважно заради оцінки, похвали, уникнення покарання, іноді цікавиться знаннями; - мотивація носить змішаний характер (зовнішня + внутрішня).

Початковий	6-8	<ul style="list-style-type: none"> - Учень не виявляє зацікавленості у навчанні, часто пропускає завдання або виконує їх формально; - домашнє завдання робить лише під контролем дорослих, без бажання; - у разі труднощів швидко втрачає інтерес і припиняє роботу; - навчальна діяльність має пасивний, примусовий характер; - домінує зовнішня негативна мотивація (уникнення покарання, зауважень).
------------	-----	--

Рівні розвитку навчальної мотивації здобувачів освіти експериментальної та контрольної груп під час констатувального етапу дослідження подано в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

***Рівні розвитку навчальної мотивації третьокласників
(констатувальний зріз)***

Група	Високий рівень (%)	Достатній рівень (%)	Початковий рівень (%)
Контрольна група	12	72	16
Експериментальна група	16	68	16

Як видно з табл. 2.8, у контрольній групі переважна більшість учнів (72%) показали достатній рівень мотивації: діти виконують завдання, але часто потребують зовнішнього стимулу (оцінка, похвала). Лише 12% учнів мали

високий рівень (переважає внутрішня пізнавальна мотивація), а 16% — початковий, коли навчання сприймається як обов'язок.

В експериментальній групі картина схожа: 68% учнів мали достатній рівень, 16% - початковий, а лише 16% досягли високого рівня.

2.2. Експериментальна методика розвитку компетентнісного вміння вчитися на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Формувальний етап дослідження

Експериментальна методика розвитку компетентнісного вміння вчитися на уроках мовно-літературної освітньої галузі ґрунтується на теоретичних положеннях психолого-педагогічної науки, визначених під час пошукового етапу дослідження, а саме:

- основні компоненти компетентнісного вміння вчитися визначено в Державному стандарті початкової освіти України [21];
- універсальна структура уміння вчитися передбачає формування на уроках мовно-літературної освітньої галузі таких груп ключових умінь: навчально-мовленнєвих (складання планів текстів, перекази, аргументовані відповіді), навчально-інформаційних (робота з підручником, словниками, довідниками та іншими джерелами інформації), пізнавально-творчих (аналіз героїв і текстів, пошук причиново-наслідкових зв'язків, порівняльні вправи), рефлексивно-організаційних (самоперевірка письмових робіт, аналіз мовних помилок, обговорення помилок, планування та організація самостійної та спільної діяльності, дотримання часу роботи);
- основні методи мотивації молодших школярів для здійснення навчально-пізнавальної діяльності: навчальні ігри, ситуації успіху, проблемне навчання, проектна діяльність і самооцінювання;
- основними умовами ефективного формування вміння вчитися є стиль педагогічної взаємодії з учнями, психологічна підтримка; соціальна взаємодія

та співпраця; індивідуалізація навчання; самооцінка, самоконтроль та рефлексія.

Зазначені параметри було введено в організаційно-змістову схему експериментальної методики розвитку компетентнісного вміння вчитися учнів 3-х класів (див. табл. 2.9)

Таблиця 2.9

**Організаційно-змістова схема експериментальної методики
розвитку компетентнісного вміння вчитися**

Компонент	Зміст	Очікуваний результат	Основні умови реалізації
Мотиваційний	Формування позитивного ставлення до навчання, внутрішньої мотивації, інтересу до нового	Учень із задоволенням виконує завдання, прагне отримати нові знання, проявляє ініціативу	Використання ігор та цікавих завдань, створення ситуацій успіху; застосування казкових персонажів як «помічників у навчанні»; педагог підкреслює значення знань для реального життя; акцент не лише на оцінці, а й на особистому прогресі дитини.
Когнітивний	Формування умінь планувати, організовувати, аналізувати інформацію, розвиток мислення.	Складання плану, передбачення наступних дій.	Використання алгоритмів і схем, навчання виокремлювати головне та другорядне; вправи на планування власних дій . Активне застосування групових форм роботи, де діти самостійно визначають послідовність кроків.

Закінчення таблиці 2.9

Діяльнісно-рефлексивний	Розвиток умінь само-контролю, самооцінки, здатності коригувати свої дії	Учень перевіряє виконане завдання за зразком; пояснює, чому допустив помилку	Уведення спеціальних прийомів самооцінки: «світлофор»; щоденники успіху, робота з картками «Що я вмію/чого хочу навчитися». Учитель стимулює дітей аналізувати свої помилки («Чому ти так вирішив? Як можна виправити?»), застосовує «метод рефлексивного кола» (коротке обговорення після виконання завдання: «Що було легко? Що важко? Що нового дізнався?»).
-------------------------	---	--	---

Таблиця 2.9 засвідчує, що експериментальна методика розвитку вміння вчитися передбачає комплексний вплив на всі компоненти зазначеної компетентності: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-рефлексивний.

Мотиваційний компонент передбачає створення позитивного ставлення до навчання, розвиток внутрішньої мотивації, інтересу до знань. Учитель має формувати в учнів розуміння значення здобутих знань для життя, акцентувати увагу на досягненнях дитини, підтримувати віру у власні сили.

Когнітивний компонент спрямований на розвиток умінь планувати, аналізувати та організовувати власну навчальну діяльність. Використовуються прийоми роботи з алгоритмами, схемами, завдання на прогнозування результатів, визначення головного й другорядного. Це сприяє формуванню самостійності мислення та здатності до постановки мети й контролю дій.

Діяльнісно-рефлексивний компонент формує в учнів навички самоконтролю та самооцінки. Діти навчаються аналізувати свої помилки, порівнювати результат із метою, визначати рівень власної роботи. Використовуються методи «світлофор», «щоденник успіху», «рефлексивне коло», що допомагає учням усвідомлювати власний прогрес і робити корективи в навчальній діяльності.

Відповідно до організаційно-змістової схеми експериментальної методики розвитку компетентнісного вміння вчитися було проведено формувальний експеримент, мета якого: формування в молодших школярів ключових компонентів компетентності «уміння вчитися» на уроках української мови та літературного читання та реалізація основних умов ефективного формування вміння через застосування методичних прийомів розвитку мотивації, когнітивних та діяльнісно-рефлексивних умінь.

Завдання формувального експерименту:

- упровадження системи методів і дидактичних завдань для реалізації умов розвитку вміння вчитися учнів 3-х класів;
- відстеження змін у рівні сформованості кожного з компонентів уміння вчитися;
- аналіз динаміки розвитку компетентності «уміння вчитися» на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Експериментальну методику навчання реалізовували поетапно (див. табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Етапи реалізації експериментальної методики розвитку компетентнісного вміння вчитися

Етап	Зміст	Тривалість	Діяльність учителя і учнів
Організаційний	Підготовка експериментальної групи, ознайомлення учнів із системою завдань	1 тиждень	Вступне заняття: пояснення мети, формування мотивації через «навчальні мрії», інструктаж з роботи з щоденниками успіху
Формувальний	Впровадження методів та прийомів для розвитку мотиваційного, когнітивного, діялісно-рефлексивного компонентів	8 тижнів (2 місяці)	На кожному уроці: використання адаптованих завдань (див. додатки В, Г, Д), планування, самоконтроль, рефлексія; робота у групах і індивідуально

Етап	Зміст	Тривалість	Діяльність учителя і учнів
Контрольний	Оцінювання результатів, аналіз динаміки розвитку умінь	1 тиждень	Проведення тестових і рефлексивних вправ, анкетування

Як видно з табл. 2.10, під час організаційного етапу відбувалася підготовка учнів експериментальної групи до роботи за новою методикою. Учитель проводив вступне заняття, під час якого пояснював мету експерименту доступною для третьокласників мовою, використовуючи приклади з життя та навчання. Для формування позитивної мотивації учні виконували вправу «Навчальні мрії», де висловлювали власні побажання щодо того, чого хочуть навчитися. Також був проведений інструктаж із ведення «щоденників успіху», де діти щотижня фіксували свої досягнення та труднощі. Це створило основу для усвідомленого включення в процес розвитку вміння вчитися.

Формувальний етап тривав 8 тижнів. Це центральний і найдовший етап експерименту. Основним змістом було цілеспрямоване впровадження системи завдань та методів, спрямованих на розвиток чотирьох ключових компонентів: мотиваційного, когнітивного, діяльнісно-рефлексивного.

Опишемо систему завдань для розвитку кожного компонента уміння вчитися.

Для розвитку мотиваційного компонента основною умовою було створення позитивного ставлення до навчання, використання ігрових методів, вправ на «успіх сьогодні», похвала за старання. Використовували таку систему вправ і завдань:

- вправа «Моя навчальна мрія» ,
- обговорення цілей уроку «Навіщо нам це знати?» ,
- рольова гра «Дослідник дня» ,
- ігрові елементи, інтерактивні завдання,
- систематична рефлексія через «Світлофор настрою» (див. додаток В).

Для розвитку когнітивного компонента уміння вчитися подавали завдання на планування послідовності дій, виділення головного, прогнозування результатів; використання схем, алгоритмів і карток-завдань. Наведемо приклади таких завдань:

- методика SQ3R для читання та роботи з текстом (див. додаток Е),
- вправи на складання запитань до тексту (див. додаток Ж),
- мнемотехніки для запам'ятовування нових слів та правил (див додаток Г),
 - інтерактивні вправи на логічне мислення (аналіз, узагальнення) (див. додаток Г).

Особливий інтерес у третьокласників викликали прийоми мнемотехніки, що допомагали розвинути пам'ять і асоціативне мислення, уміння запам'ятовувати правопис словникових слів, сприяли розвитку образного мислення та креативності.

Так, до прикладу, діти створювали мнемодоріжку до слова «Україна»: спочатку малювали прапор, тому що це символ нашої держави; потім колоски, бо це символ родючості, нашого краю; потім голуба, бо це символ свободи й миру, підкреслює значення слова; і в кінці – книгу, бо необхідно знати культуру та історію України. Відтак учні створювали асоціативний ланцюг, який допомагав утримувати не лише слово в пам'яті та його написання, а його цінність і значення для українців.

Мнемодоріжка працює через образні підказки: дитина, згадуючи картинки чи символи, пригадує й правильне написання слова. Це полегшує запам'ятовування словникових слів, адже вони часто не підкоряються правилам.

Для формування когнітивного компонента уміння вчитися у молодших школярів застосовували методику SQ3R. Це ефективна стратегія активного читання та засвоєння інформації, що складається з п'яти послідовних етапів (англ. скорочення від: Survey, Question, Read, Recite, Review , що передбачає таке:

- попереднє швидке ознайомлення з текстом: заголовок, ілюстрації, підзаголовки, підкреслені слова, тощо;
- формулювання учнями запитань, які допомагають зосередитись на важливій інформації;
- уважне прочитання тексту для пошуку відповідей на поставлені запитання;

- відтворення тексту у вигляді усного чи письмового переказування, формулювання ключових ідей своїми словами;
- повторний перегляд тексту і запитань, закріплення інформації.

На думку авторів методики SQ3R, вона активізує мислення та увагу учня під час читання, допомагає структурувати інформацію, розвиває навички критичного мислення через формулювання запитань, покращує запам'ятовування та розуміння прочитаного [40].

Для цієї методики розробили систему завдань, спрямованих на розвиток уміння вчитися (див. табл.2.11).

Таблиця 2.11

**Система завдань
для кожного етапу методики SQ3R
з орієнтацією на розвиток уміння вчитися**

Етап SQ3R	Завдання	Мета
Survey Огляд	Подивіться на назву, ілюстрації. Що, на вашу думку, буде у тексті?	Формування передбачень, мотивація
Question Запитання	Складіть 3 питання до тексту (хто? що? чому?)	Активізація мислення, цілепокладання
Read Читання	Прочитайте текст вголос, позначте важливі слова	Увага на зміст, аналітика
Recite Відтворення	Розкажіть уривок своїми словами, дайте відповіді на запитання	Формування зв'язного мовлення, узагальнення
Review Повторення	Запишіть, що запам'ятали, що сподобалось, що було складно	Рефлексія, закріплення

Завдання, подані в табл. 2.11, пропонували учням під час ознайомлення з новим текстом.

Фрагмент уроку з використання зазначеної методики на уроці під час формувального експерименту подано в додатку Е, а систему вправ для навчання третьокласників формулювати запитання до тексту подано в додатку Ж.

Для розвитку діяльнісно-рефлексивного компонента вміння вчитися подавали вправи на організацію робочого часу, проводили групові проекти, організовували роботу в парах, систематично виконували вправи «Світлофор», «Рефлексивне коло», заповнювали рефлексивні таблиці «Цікаво – Важко – Зміг», розвиваючи паралельно критичне мислення (див. додаток Д).

Для цього запровадили чек-листи для планування роботи на уроці та вдома з описом послідовності дій (див. додаток К), які допомагали учням організувати роботу, не пропустити важливі етапи; пропонували алгоритми для здійснення взаємоперевірки та самоконтролю (див. додаток Л), навчали стратегії самокорекції через роботу над помилками (див. додаток К), учні здійснювали аналіз власних помилок та заповнювали «щоденники успіху» (див. додаток М).

У процесі формувального етапу вчитель виконував роль організатора, фасилітатора та консультанта, спонукав дітей до обговорень, підтримував рефлексію. Учні поступово вчилися планувати власні дії, контролювати їх виконання, а також аналізувати результати.

Під час контрольного етапу здійснювалися перевірка результатів і визначення динаміки змін у рівні розвитку вміння вчитися. Використовувалися тестові завдання, анкетування, а також аналіз їхніх «щоденників успіху». Це дало можливість визначити сильні сторони методики та ті моменти, які потребують доопрацювання.

Таким чином, запропонована експериментальна методика була побудована на інтеграції педагогічних, психологічних і методичних засад і спрямована на розвиток компетентнісного вміння вчитися третьокласників на уроках мовно-літературної освітньої галузі, враховуючи їхні індивідуальні особливості та потреби.

2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи

Після проведення формувального етапу, що передбачав систематичне використання спеціально розробленої методики розвитку вміння вчитися (мотиваційного,

когнітивного та діяльнісно-рефлексивного компонентів), було здійснено підсумковий зріз у контрольній та експериментальній групах учнів 3-х класів.

Мета підсумкового етапу – виявити динаміку змін у рівнях сформованості вміння планувати власні дії, навчальної мотивації, пізнавального інтересу, самоконтролю та здатності до самостійного здобуття знань.

Для цього було використано ті самі методики, що й на констатувальному етапі: анкетування, тести навчальної мотивації, методику «Уміння планувати власну діяльність».

Отримані результати подаємо в порівняльних таблицях 2.12-2.15.

Таблиця 2.12

Рівні сформованості вміння планувати власні дії

Група	Рівень	Констатувальний етап	Підсумковий етап	Зміни
Контрольна	Високий	12 %	16 %	+4 %
	Достатній	72 %	72 %	0 %
	Початковий	16 %	12 %	-4 %
Експериментальна	Високий	16 %	40 %	+24 %
	Достатній	68 %	56 %	-12 %
	Початковий	16 %	4 %	-12 %

Як видно з таблиці 2.12, у контрольній групі учнів зміни мінімальні: один учень «піднявся» з початкового рівня до високого, а загальна структура рівнів майже незмінна.

У експериментальній групі учнів спостерігається виразний прогрес: +6 учнів на високому рівні та майже «зникнення» початкового рівня: з 4 до 1 учня. Це означає, що діти стали більш чітко і цілеспрямовано ставити цілі, планувати кроки, коригувати дії.

Слід зазначити, що зменшення «достатнього» рівня за рахунок зростання «високого» рівня є позитивна міграція вгору, а не регрес, оскільки учні перейшли з достатнього рівня на високий.

Порівняння результатів констатувального та підсумкового зрізів щодо рівнів розвитку навчальної мотивації подано в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

Рівні розвитку навчальної мотивації

Група	Рівень	Констатувальний етап	Підсумковий етап	Зміни
Контрольна	Високий	12 %	16 %	+4 %
	Достатній	72 %	72 %	0 %
	Початковий	16 %	12 %	-4 %
Експериментальна	Високий	16 %	36 %	+20 %
	Достатній	68 %	56 %	-12 %
	Початковий	16 %	8 %	-8 %

Як засвідчують дані таблиці 2.13, у контрольній групі спостерігали природний невеликий зсув (+1 учень) у бік збільшення кількості учнів з високою мотивацією до навчання.

У експериментальній групі спостерігаємо зсув мотивів у бік внутрішніх, адже стало на 5 учнів більше з високим рівнем, а початковий рівень кількісно зменшився майже вдвічі. Це відображає ефект практик на кшталт «щоденників успіху», ситуацій успіху, зв'язку знань із життям, що переводять дітей від «оцінки/похвали» до цікавості й самопрагнення вчитися.

Порівняння рівнів розвитку пізнавального інтересу за результатами констатувального та підсумкового етапів подано в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

Рівні розвитку пізнавального інтересу (когнітивний критерій)

Група	Рівень	Констатувальний етап	Підсумковий етап	Зміни
Контрольна	Високий	8 %	12 %	+4 %

Група	Рівень	Констатувальний етап	Підсумковий етап	Зміни
	Достатній	68 %	72 %	+4 %
	Початковий	24 %	16 %	-8 %
Експериментальна	Високий	12 %	32 %	+20 %
	Достатній	64 %	60 %	-4 %
	Початковий	24 %	8 %	-16 %

Як видно з табл. 2.14, у контрольній групі значно зменшилася кількість учнів на початковому рівні за рахунок переміщення на достатній, і один учень перемістилося з достатнього на високий рівень.

У експериментальній групі відбувся якісний стрибок у мисленневих діях учнів, що і засвідчили результати підсумкового зрізу: стало на 5 учнів більше з високим рівнем і на 4 учні менше з початковим. Третьюкласники стали краще визначати мету, планувати послідовність власних дій, прогнозувати результат залежно від своїх дій, більш активно задавали запитання. Це логічний наслідок системної роботи з алгоритмами, схемами, плануванням кроків.

Рівні розвитку самоконтролю в учнів за результатами двох зрізів подано в табл. 2.15.

Таблиця 2.15

Рівні розвитку самоконтролю (діяльнісно-рефлексивний критерій)

Група	Рівень	Констатувальний етап	Підсумковий етап	Зміни
Контрольна	Високий	8 %	12 %	+4 %
	Достатній	64 %	68 %	+4 %
	Початковий	28 %	20 %	-8 %
Експериментальна	Високий	8 %	28 %	+20 %
	Достатній	68 %	68 %	0 %

Група	Рівень	Констатувальний етап	Підсумковий етап	Зміни
	Початковий	24 %	4 %	-20 %

Як бачимо з табл. 2.15, у контрольній групі спостерігається невеликий, «природний» приріст самоконтролю: по одному учневі на високому та достатньому рівнях. Натомість у експериментальній групі відбувся дуже помітний ефект: початковий рівень практично зійшов нанівець (із 6 до 1 учня), а високий зріс на 5 учнів. Це показує, що регулярні практики «Світлофор», рефлексивні кола, перевірка за чек-листами, щоденники успіху суттєво підсилюють усвідомлення помилок і вміння коригувати дії.

Отже, порівняльний аналіз результатів діагностування вміння вчитися, отриманих під час констатувального та підсумкового етапів дослідження, показав, що у експериментальній групі відбулися суттєві позитивні зміни, оскільки значно зросла частка учнів із високим рівнем мотивації (з 16 % до 32%), зменшилася кількість учнів із початковим рівнем (з 16 % до 8 %), підвищився рівень сформованості вміння планувати власні дії: тепер 28 % учнів експериментальної групи вміють чітко визначати мету, скласти план і здійснювати самоконтроль, а на констатувальному етапі було лише 8 %.

Учні експериментальної групи стали більш активними, ініціативними, краще орієнтуються в алгоритмах дій, навчилися вносити корективи в свою діяльність у процесі роботи. На уроках вони частіше виявляють пізнавальний інтерес, пропонують власні способи розв'язання завдань, впевненіше презентують результати діяльності.

У контрольній групі істотних змін не зафіксовано. Розподіл рівнів залишився майже таким, як на констатувальному етапі: переважає достатній рівень, кількість учнів із високим рівнем зросла несуттєво (на 2–4 %), а початковий рівень залишається на тому самому рівні (близько 16–20 %). Це свідчить про недостатню дієвість традиційних методів навчання у формуванні компетентнісного вміння вчитися.

Відтак отримані результати підтверджують ефективність впровадженої методики. Якщо на початку експерименту між групами існувала лише невелика різниця (у

межах 4 % за окремими критеріями), то після завершення формувального етапу розрив значно зріс. Так, за мотиваційним критерієм кількість учнів з високим рівнем у експериментальній групі зросла з 16 % до 36 %, тоді як у контрольній групі лише з 12 % до 16 %. За когнітивним критерієм у експериментальній групі частка учнів, які вміють самостійно працювати, збільшилася до 32 %, а в контрольній групі лише до 12 %. За рефлексивно-діяльнісним критерієм у експериментальній групі 28 % учнів досягли високого рівня самоконтролю (проти 8 % на початку), у контрольній групі – лише 12 %.

У рис. 2.2 і 2.3 подаємо узагальнену картину зміни рівнів розвитку вміння вчитися в здобувачів освіти 3-х класів, продіагностованих під час констатувального та підсумкового етапів дослідження.

Загальні рівні розвитку вміння вчитися було виведено за підсумками діагностування кожного окремого критерію вміння вчитися : мотиваційного, когнітивного, діяльнісно-рефлексивного. Для кожної групи учнів підраховали середні відсотки по кожному рівню по всіх трьох критеріях. Таким чином отримали узагальнені відсотки для кожної групи. Завдяки об'єднанню даних усіх критеріїв змогли оцінити не лише окремі вміння (наприклад, тільки мотивацію чи планування), а й загальне вміння вчитися як інтегральну компетентність. Це дозволяє показати різницю між контрольним і експериментальним навчанням у цілому, а не в окремих аспектах.

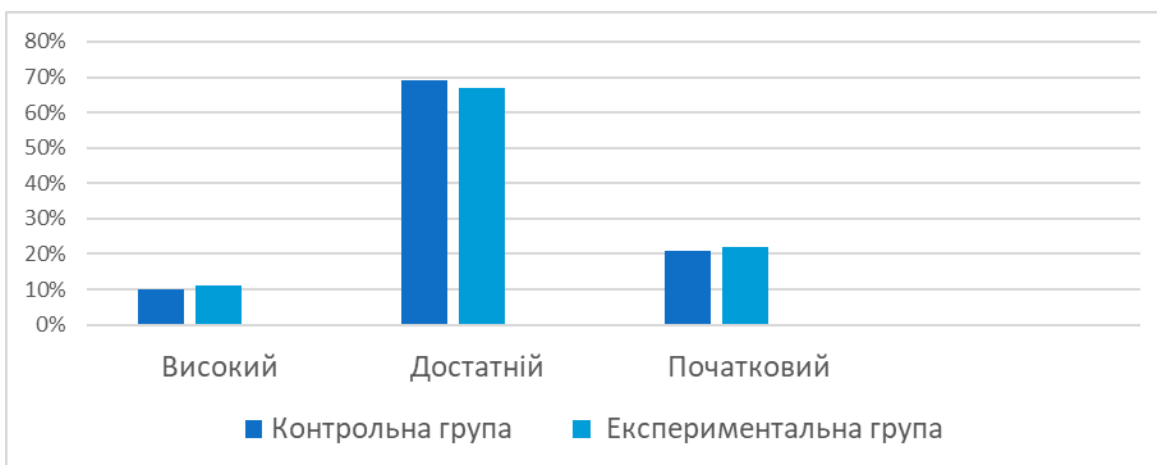

Рис. 2.2. Рівні розвитку вміння вчитися в здобувачів освіти 3-х класів (констатувальний етап)

Рис. 2.2 засвідчує, що на констатувальному етапі дослідження показники здобувачів освіти обох груп були майже однакові. В обох групах домінував достатній рівень і складав 67-60 %. Високий та початковий рівні були представлені майже однаково в обох групах. Це свідчить, що групи стартували з приблизно однакових позицій.

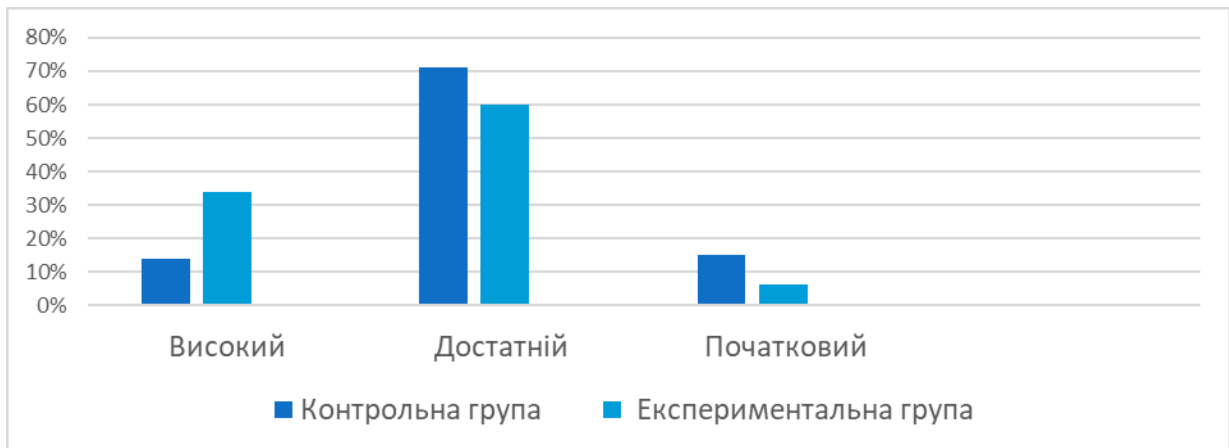

Рис. 2.3. Рівні розвитку вміння вчитися в здобувачів освіти 3-х класів (підсумковий етап)

Рис. 2.3 показує, що в контрольній групі структура рівнів якісно практично не змінилася: переважає «достатній», трохи зросла частка «високого» рівня. А в експериментальній групі спостерігаються значні зміни, оскільки високий рівень зріс утричі (до 34%), а початковий рівень зменшився втричі (до 6%), що підтверджує ефективність методики, адже учні з низькими результатами значною мірою перейшли на достатній і навіть високий рівень.

Отже, впроваджена система роботи дала змогу суттєво підвищити рівень сформованості уміння вчитися в учнів експериментальної групи. Найбільший прогрес відзначено за когнітивним та рефлексивно-діяльним критеріями, які на констатувальному етапі викликали найбільші труднощі. Це підтверджує, що використання інтерактивних завдань, щоденників успіху, планування діяльності та систематичної рефлексії сприяє розвитку ключових навчальних компетентностей.

Висновки з другого розділу

Упродовж дослідно-експериментальної роботи було здійснено комплексне вивчення рівнів сформованості вміння вчитися у третьокласників та перевірено ефективність розробленої методики його формування.

На констатувальному етапі експерименту було встановлено, що більшість учнів як контрольної, так і експериментальної груп перебувають на достатньому рівні сформованості досліджуваного вміння. Водночас виявлено чималу частку дітей із початковим рівнем, що засвідчує труднощі у плануванні власних дій, недостатньо розвинені навички самоконтролю, поверхневий пізнавальний інтерес та переважання зовнішніх мотивів навчання. Це підкреслило необхідність упровадження цілеспрямованої педагогічної роботи.

Формувальний етап передбачав системне впровадження методики, спрямованої на розвиток трьох компонентів уміння вчитися:

- мотиваційного (формування внутрішньої мотивації, інтересу до знань, позитивного ставлення до навчання);
- когнітивного (оволодіння прийомами планування, прогнозування, аналізу й організації навчальної діяльності);
- діяльнісно-рефлексивний (формування вмінь самоконтролю, самооцінки, корекції власних дій).

Результати підсумкового етапу засвідчили ефективність обраної методики. В експериментальній групі відбулися суттєві позитивні зрушення:

- значне зростання частки учнів із високим рівнем навчальної мотивації, уміння планувати власні дії, проявляти пізнавальний інтерес і здійснювати самоконтроль;
- помітне скорочення кількості дітей із початковим рівнем;
- перехід більшості учнів від зовнішніх мотивів (оцінка, похвала, уникнення покарання) до внутрішніх (усвідомлення значущості знань, прагнення до пізнання, задоволення від самого процесу навчання).

У контрольній групі зміни були несуттєвими й зводилися переважно до природного поступового розвитку дітей. Це підкреслює результативність саме експериментальної методики.

Отже, проведені дослідження довели, що систематичне використання спеціально розробленої педагогічної технології сприяє ефективному формуванню компетентнісного вміння вчитися в учнів початкової школи. Методика виявилася дієвою у створенні умов для зростання навчальної активності, самостійності та рефлексивності дітей, що є важливою основою їхнього подальшого успішного навчання.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено цілісне теоретичне та експериментальне дослідження проблеми формування компетентнісного вміння вчитися в учнів початкової школи на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Мета дослідження, що полягала в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності методики формування компетентнісного вміння вчитися в молодших школярів, досягнута повною мірою.

У ході дослідження вирішено поставлені завдання.

На основі аналізу психолого-педагогічних і методичних джерел з'ясовано, що компетентність «уміння вчитися» виступає ключовою інтегрованою характеристикою особистості молодшого школяра, яка включає мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-рефлексивний компоненти. Вона визначає здатність дитини до самостійного, свідомого й активного засвоєння знань, організації навчальної діяльності, планування, контролю та оцінювання власних результатів.

Уточнено сутність понять «компетенція» та «компетентність» у сучасній педагогічній науці. Компетенція розглядається як нормативний еталон знань, умінь і навичок, тоді як компетентність – як реальна інтегрована здатність особистості до ефективної діяльності.

Уміння вчитися визначено як наскрізну компетентність, яка формується в усіх освітніх галузях, але найбільш інтенсивно розвивається в мовно-літературній.

Виявлено психолого-педагогічні особливості молодших школярів, що безпосередньо впливають на формування вміння вчитися: інтенсивний розвиток мовлення, пам'яті, уваги, уяви, мислення; висока емоційність і чутливість до зовнішніх оцінок; потреба в ігровій діяльності та позитивному емоційному тлі навчання; становлення навичок самоконтролю й самооцінювання. Урахування цих особливостей є необхідною передумовою розвитку навчальної самостійності.

Охарактеризовано сучасні педагогічні технології, що сприяють формуванню компетентнісного вміння вчитися: діяльнісний та дослідницький підходи, інтерактивні методи, когнітивні стратегії (зокрема SQ3R), інформаційно-

комунікаційні технології, технології розвитку критичного мислення та проєктне навчання. З'ясовано, що їх комплексне застосування створює оптимальні умови для розвитку самостійності, мотивації та рефлексії учнів.

Розроблено й упроваджено експериментальну методику формування компетентності «уміння вчитися», яка реалізує такі умови:

- активізація внутрішньої мотивації до навчання;
- інтеграція навчально-мовленнєвих, інформаційних, пізнавально-творчих і рефлексивно-організаційних умінь;
- систематичне використання інтерактивних, ігрових і дослідницьких форм роботи;
- формування навичок самоконтролю та самооцінки через щоденники успіху, рефлексивні запитання;
- поєднання індивідуальної, парної та групової роботи.

Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність розробленої методики. Упродовж формувального етапу в учнів експериментальної групи зафіксовано істотне зростання рівня сформованості вміння вчитися, зокрема у напрямках:

- пізнавальної активності та інтересу до навчання;
- організації та планування навчальної діяльності;
- здатності до самоконтролю, самооцінювання та рефлексії;
- розвитку критичного мислення й уміння працювати з інформацією.

Порівняльний аналіз результатів контрольної та експериментальної груп засвідчив статистично значущі відмінності на користь учнів, які навчалися за експериментальною методикою.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови та методику формування компетентнісного вміння вчитися в молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н.М. Засоби формування пізнавальних інтересів молодших школярів. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/4/visnuk_10.pdf
2. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 408 с.
3. Бондаренко Н. Розвиваємо ключові компетентності: міжпредметний аспект. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722180/1/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_2.pdf
4. Ватащук М. В. Формування мотивації навчання молодших школярів на уроках української мови. Чернівці, 2024 URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11359/m_educ_2025_048.pdf?isAllowed=y&sequence=1&utm_source=chatgpt.com
5. Вашуленко О. В. Дослідницька діяльність молодших школярів на уроках літературного читання. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721288/1/%D0%92%D0%B0%D1%88%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf>
6. Волошина В. В. Психологічні детермінанти навчальної успішності молодшого школяра: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 19.00.07 - Педагогічна та вікова психологія. Вінниця, 2008. 20 с URL: https://uacademic.info/ua/document/0499U003006?utm_source=chatgpt.com#/
7. Волянчук А. Мотивація як фактор підвищення навчальної успішності молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук* Травень 2020 року. 1(27):241-245. URL:

https://www.researchgate.net/publication/342387025_MOTIVACIA_AK_FAKTO_R_PIDVISENNA_NAVCALNOI_USPISNOSTI_MOLODSIH_SKOLARIV

8. Ганаба С. Саморегульоване навчання: концептуальні ідені, досвід, практики. URL:

<https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/3267/1/1.4..pdf>

9. Гишка Н. Формування загальнонавчальних умінь та навичок в учнів початкових класів. URL: [https://cyberleninka.ru/article/n/formuvannya-](https://cyberleninka.ru/article/n/formuvannya-zagalnonavchalnih-umin-ta-navichok-v-uchniv-pochatkovih-klasiv/viewer)

[zagalnonavchalnih-umin-ta-navichok-v-uchniv-pochatkovih-klasiv/viewer](https://cyberleninka.ru/article/n/formuvannya-zagalnonavchalnih-umin-ta-navichok-v-uchniv-pochatkovih-klasiv/viewer)

10. Гнатюк В. Є Ігрові технології як засіб формування позитивних мотивіцій учіння молодших школярів. URL:

<https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/ae05a431-8482-42d1-9638-631024014061/content>

11. Гнатюк О.В. Дослідження особливостей мотивації навчання молодших школярів у інформаційному суспільстві Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 48 URL:

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723282/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB_%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf

12. Гнатюк О.В. Шляхи формування мотивації до навчання у сучасних школярів Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723282/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB_%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf

13. Гнатюк О.В. Вплив мотивації на успішність навчальної діяльності
Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах
інформаційного суспільства : монографія / Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко,
Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово»,
2020. С. 44 URL:
https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723282/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB_%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf
14. Гнатюк О.В. Мотивація молодших школярів до навчання в умовах
сучасного інформаційного суспільства URL:
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722386/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>
15. Гощук А., Котик Т. Сутність, структура та значення
компетентнісного «уміння вчитися» для розвитку молодших школярів.
Розвиток мовної особистості здобувача освіти. Збірник наукових праць
кафедри початкової освіти та освітніх інновацій. Серія «Філологічні науки».
Випуск 3. / Упорядник Г. Білавич. Івано-Франківськ, 2025. С. 10-14.
16. Гречковська Л.П. Формування мотивації навчальної діяльності
молодших школярів URL: https://naurok.com.ua/formuvannya-motivaci-navchalno-diyalnosti-molodshih-shkolyariv-95553.html?utm_source=chatgpt.com
17. Губарь О. Г., Спіцин В. В., Котяш І. С. (2023). Вплив
використання інтерактивних технологій на якість навчання майбутніх
педагогів у закладах вищої освіти. *Академічні візії*, (26). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/830>
18. Гудзовата А. Використання прийомів критичного мислення на
уроках мовно-літературної галузі у початковій школі. Інновації в початковій
освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи : матеріали V наук.-практ.
інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти ф-ту початк.
навчання ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, м. Харків, 14 жовт. 2024 р. / Харків. нац.

пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; за заг. ред. О. А. Мкртчян. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. С. 80. **URI**
<https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/19941>

19. Давиденко Т. В. Особливості організації процесу формування бажання і вміння навчитись читати в молодших школярів / Т. В. Давиденко // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. 2009. № 3(27). Ч.1. С. 137–141 **URI**
<https://ela.kpi.ua/handle/123456789/9692>

20. Державна служба якості освіти України. «Уміння вчитися як базова компетентність» (2022) **URL:** https://sqe.gov.ua/uminnya-vchitsiya-yak-bazova-kompetentni/?utm_source=chatgpt.com

21. Державний стандарт початкової освіти.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>

22. Дика Н. Д. Ключова компетентність «уміння вчитися» в інноваційних технологіях навчання початкової школи. *Педагогічні науки*, 2017. №75. **URL:**
https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/1667?utm_source=chatgpt.com

23. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. 3-тє видання, виправлене Академвидав. 2015. **URL:** <https://academia-pc.com.ua/product/306>

24. Дослідження особистості молодшого школяра : методичний посібник / уклад. : С. І. Барда, Л. П. Московець. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. – 76 с. **URL:**
https://pu.org.ua/%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%88%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%B0.pdf?utm_source=chatgpt.com

25. Драчова О.А. Діагностика шкільної мотивації учнів початкових класів. URL: https://drachova.blogspot.com/p/blog-page_22.html?utm_source=chatgpt.com
26. Загальна психологія (курс лекцій) // О.Скрипченко, Л.Долинська, З.Огороднійчук та ін. К.: А.П.Н., 2002. 464 с.
27. Закаблуковська О. Особливості розвитку мислення молодших школярів II international multidisciplinary scientific and theoretical conference «formation of innovative potential of world science». Ізраїль. 2021. с. 79-81. URL: <https://doi.org/10.36074/scientia-26.11.2021>
28. Закаблуковська О. Дослідження мисленневих операцій (аналізу, синтезу, порівняння) молодших школярів у закладах позашкільної освіти. *Габітус*. Серії: Психологія. Вікова та педагогічна психологія. Випуск № 63.2024. С. 87-92. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.63.14>
29. Закаблуковська О. Дослідження мисленневих операцій (узагальнення, абстрагування, конкретизації) молодших школярів у закладах позашкільної освіти. *Габітус*. Серії: Психологія. Вікова та педагогічна психологія. Випуск № 67. 2025. С. 47-53. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.67.5>
30. Закаблуковська О. Організаційно-психологічні засади розвитку мисленневих операцій молодших школярів в контексті інтегрованого навчання закладів позашкільної освіти Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина») No 2(48) 2025. С. 1415-1424 DOI [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2\(48\)-1415-1424](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2(48)-1415-1424)
31. Закаблуковська О., Лупійко Л. (2023) Розвиток творчого мислення як запорука формування сучасної особистості. International scientific journal «Grail of Science» №25. (с. 420-42). Відень. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.03.2023.073>

32. Закаблуковська О., Лупійко Л. Гра як інструмент розкриття навчально-дослідницького потенціалу учнів молодшого шкільного віку на інтегрованих заняттях в закладах позашкільної освіти III Correspondence international scientific and practical conference an integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary. (с. 606-609). Відень. 2022. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022>

33. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>

34. Кодлюк Я. П. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів освіти. В кн.: Проблеми сучасного підручника: збірник наукових праць. Вип. 23. Київ: Педагогічна думка, 2019. С. 204-213. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27903/1/kodlyuk_Konf_Vchutusja.pdf

35. Козачук С.А. Психолого-педагогічні умови розвитку пізнавальної активності молодших школярів у процесі вивчення іноземної мови 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія АВТОРЕФЕРАТ дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Київ. 2008 URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/aref.doc%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/aref.doc%20(2).pdf)

36. Котик Т. М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навчально-методичний посібник для вчителів. 193 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpraysivnykiv/NUS-teoriya-i-praktyka-form-emots-intelekt-Kotykyk.pdf>

37. Красновська І. П. Теоретичне обґрунтування понять "компетенція" і "компетентність" у дослідженнях науковців (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) . Педагогічний альманах. 2020. Вип. 45. С. 233-238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2020_45_34.

38. Кузнецов М.А., Заїка Є.В., Ходикіна Ю.Ю. Психологія моторної пам'яті: прикладні аспекти. Монографія. Харків: Діса Плюс, 2019. 446 с URL:

<file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%9A%D1%83%D0%B7%D0%BD%D1%94%D1%86%D0%BE%D0%B2%20%D0%9C.%20%D0%90.,%20%D0%97%D0%B0%D1%97%D0%BA%D0%B0%20%D0%84.%20%D0%92.,%20%D0%A5%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%AE.%20%D0%AE.%20%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D0%B0%D0%BC%E2%80%98%D1%8F%D1%82%D1%96%20.pdf>

39. Кутіщенко В.П. Психологія розвитку та вікова психологія. Київ Каравела . 2009 . 247 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5703/1/V_Kutishenk%D0%BE_PRVPp.pdf

40. Лебединець А. Метод SQ3R: вчимося читати з розумінням URL: https://naurok.com.ua/post/metod-sq3r-vchimosya-chitati-z-rozuminniam?utm_source=chatgpt.com

41. Лебединець С. В. (2021). Формування ключової компетентності «уміння вчитися» засобами інтерактивних технологій. Харків. URL: <На Урок+1ps.journal.kspu.edu+1>

42. Лисенко, Т. А. (2024). Проектно-орієнтоване навчання як модель міждисциплінарної інтеграції у студентоцентрованій освіті. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (13). URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14574049>

43. Лупійко Л., Закаблуковська О. Теоретичний аналіз розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2022. DOI [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.19\(64\).02](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.19(64).02)

44. Мамчур Є. М. Мотивація як важливий чинник формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови. *Освітні обрії*. № 1(50), 2020. С. 173-176. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/shevliuk,+36.pdf>

45. Маркова В. М. Мотивація як провідний чинник успішної діяльності майбутнього педагога. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. -

2015. № 48-49. С. 307-311. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2015_48-49_40

46. Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності *Креативна педагогіка*: [наук.-метод. журнал] / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». – Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97 - 108. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/24399/1/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%89%D0%B0%D0%BA%20%D0%9E.%D0%9C.%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.%20%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%83%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4.%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>

47. Методичні рекомендації щодо реалізації компетентнісного підходу в початковій школі. Київ, 2018. URL: <https://osvita.ua/school/method/60274>

48. МОН оприлюднило проєкт нового Держстандарту початкової освіти. URL: https://osvita.ua/school/95091/?utm_source=chatgpt.com

49. Мусіяка, Н. І. Розвиток творчого мислення як особистісної детермінанти навчальних досягнень молодших школярів. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, (41), 2018. 205–217. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2018-41.205-217>

50. Ніколаєв, О. (Компетентність та компетенція у сучасній педагогіці як педагогічні категорії. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, (15). 2019. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012-15.p>

51. Нова українська школа: соціально-психологічні технології підтримки : практичний посібник / за ред. Г. М. Бевз, С. Л. Кравчук ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та

політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 162 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0055385.pdf>

52. Носенко Т.І. Інформаційні технології навчання: начальний посібник. К.: Київ. ун-тім. Бориса Грінченка, 2011. 184 с. URL: <https://core.ac.uk/reader/33689360>

53. Огер Н. В. *Формування в учнів початкових класів ключової компетентності “уміння вчитися”*. URL: https://naurok.com.ua/formuvannya-v-uchniv-pochatkovih-klasiv-klyuchovo-kompetentnosti-uminnya-vchitis-389910.html?utm_source=chatgpt.com

54. Омельченко Л. М. Внутрішня мотивація педагогічної діяльності: сутність та чинники. *Наука і освіта* №7, 2014 URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6392/1/Omelchenko.pdf>

55. Павалюк М. Г. Формування ключових компетентностей учня через дослідницькі методи навчання під час організації навчально-виховного процесу URL: https://genezum.org/library/formuvannya-klyuchovyh-kompetetnostey-uchnya-cherez-doslidnycki-metody-navchannya-pid-chas-organizacii-navchalno-vyhovnogo-procesu?utm_source=chatgpt.com

56. Панасюк Т. В. Формування ключових компетентностей у молодших школярів у процесі навчання. Рівне: РДГУ, 2018. 256 с. URL: <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/10643/1/Панасюк.pdf>

57. Парфілова С. Л., Павлущенко Н. М., Шаповалова О. В., Бутенко В.Г. Формування пізнавальної мотивації і вікових особливостей молодших школярів *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VIII (91), Issue: 227, 2020 May P. 37-40 URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/05/Formation-cognitive-motivation-and-age-peculiarities-younger-pupils-S.-L.-Parfilova-N.-M.-Pavlushenko-O.-V.-Shapovalova-V.-H.-Butenko.pdf>

58. Пашко Н. Формування пізнавального інтересу молодших школярів у процесі навчання як психолого-педагогічна проблема . URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715672/1/Pashko_19_DTIP_Konf.pdf

59. Петрова Н. О. Формування вміння вчитися в молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів : кваліфікаційна робота... магістр : 013 Початкова освіта. Українська мова і література. Лубни, 2025. 91 с. URL: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11234?utm_source=chatgpt.com

60. Пометун, О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник. Київ: А.С.К., 2004. 192 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/1668>

61. Попа А. Д. Формування пізнавальної мотивації молодших школярів у процесі навчально-пошукової діяльності. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6502/educ_2023_064.pdf?isAllowed=y&sequence=1

62. Поскрипко Ю.А.¹, Данченко О.Б. Компетенція і компетентність: консенсус. *Вчені записки Університету «КРОК»* №3 (55), 2019. С. 117-127. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/danchenco_0007.pdf

63. Проект Державного стандарту початкової освіти” від 28 липня 2025 року. URL: https://mon.gov.ua/news/onovleno-derzhavnyi-standart-pochatkovoi-osvity-rozpochato-hromadske-obhovorennia?utm_source=chatgpt.com

64. Прохоренко Л.І. Особливості самоконтролю у молодших школярів із затримкою психічного розвитку в навчальній діяльності. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728463/1/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8E%20%D1%83%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%88%D0%B8%D1%85%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D1%80%D1%96%D0%B2%20%D1%96%D0%B7%20%D0%B7%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%BE%D1%8E%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D1%96%D1%87%D0%B>

[D%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%B2%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723282/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB_%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf)

65. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 131 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723282/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB_%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf

66. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник. Київ: Педагогічна думка, 2014. 176 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/posibnuku/2011/savchenko.pdf

67. Слободян І., Матвеева М. Особливості довільної уваги молодших школярів з інтелектуальними порушеннями URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/files/30112017/7/clob.pdf>

68. Стратегії формування навички читання з розумінням: від порад до SQ3R URL: https://naurok.com.ua/strategi-formuvannya-navichki-chitannya-z-rozuminniam-vid-porad-do-sq3r-420945.html?utm_source=chatgpt.com

69. Терех Я.П. Розвиток мотивації до навчання молодших школярів засобами арт-терапії» URL: https://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/14274/1/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%85%20%D0%AF.%202024%20%D1%80.%20053%20%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf?utm_source=chatgpt.com

70. Фенцик О. М. Дослідницький підхід до проведення уроків української мови в початковій школі: сутність та шляхи реалізації.

[D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y](#)

75. Шщербенюк, А. (2019). Теоретичний аналіз проблем розвитку інтелекту дітей початкового шкільного віку : *Психологічний журнал*, 5 (4), 53–66. URL: https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/561?utm_source=chatgpt.com

76. Щукіна В. Інформаційно-комп'ютерні технології навчального процесу як засіб формування пізнавального інтересу учнів початкової школи / В. Щукіна // *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи* : матеріали І наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти першого року навчання ф-ту початк. навчання, Харків, 17 трав. 2022 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. В. В. Ушмарової]. Харків : [б. в.], 2022. Ч. 2. С. 26. URI <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/8642>

77. Юдіна Н. О. Розвиток мотивації навчання молодших школярів у процесі вивчення інтегрованих курсів.: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук.19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ – 2003 <file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%20%D0%BE%D1%82%20280103%20.doc.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА ДЛЯ УЧНІВ 3 КЛАСУ

Мета: з'ясувати ставлення учнів до навчання та значення знань у їхньому житті.

Інструкція: Прочитай уважно кожне запитання та вибери відповідь, яка найбільше підходить тобі. Біля цієї відповіді постав у квадратик +.

Чи подобається тобі ходити до школи?

- Так, дуже подобається
- Подобається не завжди
- Не дуже подобається

Який твій улюблений урок? (можна вибрати кілька варіантів)

- Українська мова
- Літературне читання
- Математика
- Природознавство
- Мистецтво
- Фізична культура
- Інший: _____

Навіщо, на твою думку, потрібно вчитися?

- Щоб бути розумним
- Щоб отримувати гарні оцінки
- Щоб знання знадобилися у житті
- Щоб не сварили батьки або вчителі
- Інше: _____

Що ти робиш, якщо не розумієш завдання?

- Питаю вчителя
- Питаю у однокласника
- Пробую сам(а) розібратися
- Залишаю і не роблю

Закінчення додатка А

Як ти ставишся до домашніх завдань?

- Виконую із задоволенням
- Виконую, бо так треба
- Не люблю робити

Чи перевіряєш ти свою роботу після виконання завдань?

- Завжди перевіряю
- Перевіряю не завжди
- Не перевіряю

Що для тебе найважливіше у навчанні?

- Отримати гарну оцінку
- Дізнатися щось нове
- Бути кращим за інших
- Щоб похвалили батьки чи вчитель
- Інше: _____

Як ти відчуваєшся, коли отримуєш складне завдання?

- Це цікаво, хочу спробувати
- Трохи важко, але пробує виконати
- Не хочу робити, бо боюся помилок

Як ти вважаєш, хто допомагає тобі найкраще вчитися?

- Учитель
- Батьки
- Друзі
- Я сам(а)

Якби ти міг(могла) змінити щось у навчанні, що б це було?

МОЄ СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ

тест для учнів 3-х класів

Бланк відповідей для учня

Прізвище та ім'я: _____

Клас: 3-__

Дата: _____

Познач для кожного запитання одну відповідь в квадратику +

№	Запитання	Варіанти відповідей	Відмітка
1	Чи подобається тобі ходити до школи?	а) Так, завжди цікаво ☐ б) Інколи цікаво, інколи ні ☐ в) Ні, не подобається ☐	
2	Чому ти вчишся у школі?	а) Щоб більше знати ☐ б) Бо треба ☐ в) Щоб не сварили ☐	
3	Як ти ставишся до домашніх завдань?	а) Цікаво виконувати ☐ б) Виконую, але не завжди охоче ☐ в) Виконую тільки під примусом ☐	
4	Що найбільше подобається на уроці?	а) Дізнаватися нове ☐ б) Спілкуватися з друзями ☐ в) Чекати кінця уроку ☐	
5	Що ти відчуваєш при гарній оцінці?	а) Радію, бо добре вивчив ☐ б) Радію, бо похвалять ☐ в) Це не дуже важливо ☐	
6	Якщо завдання складне, що ти робиш?	а) Пробую ще раз ☐ б) Чекаю допомоги ☐ в) Кидаю його ☐	

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ

Мета: формувати внутрішню потребу в навчанні, інтерес до нового, прагнення до досягнення результатів, уміння бачити мету та розуміти її значення.

Завдання 1. Навіщо ми це вчимо?

(універсальна вправа на початок уроку)

Хід роботи:

1. На початку уроку вчитель ставить запитання:
«Навіщо ми будемо сьогодні це вивчати?»
«Де це може стати нам у пригоді?»
2. Учні висловлюють свої припущення.
3. Після завершення уроку учні повертаються до початкової відповіді й уточнюють її:

«Що нового я дізнався і як це можу використати?»

Розвивається: усвідомлення навчальної мети, зв'язок навчання з життям, внутрішня мотивація.

Завдання 2. Дослідник дня

Інтегрований урок (наприклад, природознавство + читання)

Хід роботи:

1. Кожен учень отримує значок « Дослідник дня».
2. Упродовж уроку йому пропонується:
 - знайти відповіді на цікаві запитання (наприклад: *Чому листя змінює колір?*),
 - поставити власне питання,
 - представити власне міні-дослідження (наприклад, порівняти температуру вранці і вдень протягом тижня).

Продовження додатка В

Розвивається: пізнавальний інтерес, ініціативність, мотивація через самостійний пошук.

Завдання 3. Моя навчальна мрія

Початок навчального року або класна година

Хід роботи:

1. Учні малюють або записують у зошитах свою «навчальну мрію»:
 - Що я хочу навчитися робити цього року?
 - Чому це для мене важливо?
2. Упродовж року вчитель періодично повертається до цієї мрії й пропонує оцінити свій прогрес.

Розвивається: постановка навчальних цілей, довготривала мотивація, цілеспрямованість.

Завдання 4. Цікаво – важко - зміг

Підсумкова рефлексія після тижня або теми

Хід роботи:

1. Учень заповнює таблицю:

Було цікаво	Було складно	Я впорався з...
...

2. Обговорюється: «Що допомогло тобі подолати труднощі?»

Розвивається: внутрішня мотивація через усвідомлення власного успіху, емоційно-вольова сфера, віра в себе.

Завдання 5. Навчаємо інших

Будь-яка тема, яку учень добре опанував

Хід роботи:

1. Учень, який добре засвоїв певну тему, отримує завдання:
 - Пояснити цю тему однокласнику.
 - Підготувати міні-презентацію або малюнок.

2. Інші учні ставлять запитання.

Закінчення

додатка В

Розвивається: мотивація через соціальне визнання, відповідальність за знання, внутрішній стимул до поглибленого вивчення.

Завдання 6. Навчай граючись

Гра-пригода «У пошуках скарбу знань»

Хід роботи:

1. Учитель організовує навчальну гру за мотивами казки або пригодницької історії.
2. Кожен навчальний етап – це «станція» або «випробування», після якого учні отримують підказку.
3. Наприкінці – «скарб знань»: нові вміння або сюрприз.

Розвивається: ігрова мотивація, зацікавленість, бажання долати труднощі.

КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ

Мета: розвивати в учнів навички мислення, опрацювання інформації, стратегії навчання

Завдання 1. Питання до тексту

Тема: Природа восени (урок літературного читання)

1. Прочитай уривок тексту.
2. Склади три запитання до прочитаного:
 - Одне – на факти (що? де? коли?),
 - Друге – на роздуми (чому? навіщо?),
 - третє – на власну думку.

Розвивається: читання з розумінням, навичка формулювання запитань, критичне мислення.

Завдання 2. Порівняй і поясни

Тема: Птахи восени (урок природознавства+ літературне читання)

- Прочитай опис двох птахів: ластівки й синиці.
- Заповни таблицю:

Ознака	Ластівка	Синиця
Летить у вирій?
Живе взимку?
Харчування

- Поясни, чим птахи відрізняються і чому.

Розвивається: порівняння, узагальнення, систематизація інформації.

Завдання 3. Мнемодоріжка слів

Тема: Словникові слова (урок української мови та читання)

Асоціативний ланцюг допомагає глибше розкрити пряме і символічне значення слова і його написання.

Інструкція для учнів: створи візуальну мнемодоріжку для словникового слова «березень».

Приклад побудови:

- Початок: 🌳 (береза) – нагадує початок слова.
- Потім: ☀️ (сонечко) – символ весни.
- Далі: 👣 (кроки) – крокує весна, «-ень».
- Кінцева зупинка: 📅 (календар) – місяць «березень».

Мнемодоріжка виглядає так: 🌳 → ☀️ → 👣 → 📅

Мнемодоріжки для інших слів:

Слово «Україна»: UA → 🇺🇦 → 🕊️ → 📖

- UA **Прапор** – нагадує, що слово пов'язане з нашою державою.
- 🇺🇦 **Колоски** – символ родючості, «уКРАїна» (в назві є «край» – рідний край).
- 🕊️ **Голуб** – символ свободи й миру, підкреслює значення слова.
- 📖 **Книга** – знання і культура, які пов'язуємо з Україною.

Слово «калина»: 🌸 → 🍷 → 🎵 → ❤️

- 🌸 **Квітка** – навесні калина цвіте.
- 🍷 **Ягідки** – яскраві червоні кетяги, характерні для калини.
- 🎵 **Пісня** – у народних піснях калина часто символізує дівочу красу.
- ❤️ **Серце** – калина символізує любов до рідної землі.

ОПЕРАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ

Мета: формування вміння організовувати власну діяльність, контролювати процес і результат

Завдання 1. Планую свій урок

Тема: Написання листа (українська мова)

1. Обери з-поміж кроків ті, що потрібні для написання листа:
 - Привітання
 - Підпис
 - Заголовок твору
 - Основна частина
 - Віршик
 - Кінцівка
 - Список літератури
2. Розстав кроки в потрібному порядку.
3. Склади свій план дій на аркуші чи стікері.

Розвивається: вміння планувати, логіка послідовності, усвідомлення навчального процесу.

Завдання 2. Сам собі помічник

Тема: Виконай завдання (українська мова)

1. Візьми чек-лист і прочитай уважно, що потрібно зробити:
 - Прочитав уважно
 - Зрозумів умову
 - Обрав дію
 - Перевірив відповідь
 - Записав правильно

Продовження додатка Д

2. Виконай вправу, відмічаючи кожен крок.

Розвивається: самоконтроль, самокорекція, алгоритмізація дій.

Завдання 3. Моє робоче місце

Тема: Класна година

1. Склади список, що потрібно мати на парті.

2. Упорядкуй робоче місце за планом:

- Зошит посередині
- Олівець з правого боку
- Ручка поруч
- Лінійка – в пеналі
- Папірці - не розкидані

Розвивається: організованість, побутова самостійність, культура праці.

Продовження додатка Д

РЕФЛЕКСИВНО-ОЦІНЮВАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ

Мета: розвиток саморефлексії, здатності до оцінювання власного навчання та планування наступних кроків

Завдання 1. Світлофор настрою і знань

Тема: Після будь-якого уроку

1. Вибери картку:
 - - «Я все зрозумів і можу пояснити»
 - - «Щось зрозумів, щось ні»
 - - «Було складно, хочу повторити»
2. Запиши (або скажи), що саме було важко або цікаво.

Розвивається: самоспостереження, здатність оцінити навчальне досягнення.

Завдання 2. Моя помилка - мій учитель

Тема: Робота над помилками

1. Випиши помилки з попередньої роботи.
2. Напиши коротко:
 - Що зробив неправильно?
 - Як треба було зробити?
 - Як запам'ятати на майбутнє?

Розвивається: аналіз помилок, самокорекція, метакогнітивне мислення.

Завдання 3. Моя ціль на тиждень

Тема: Планування самонавчання

1. Обери одну ціль на тиждень:
 - Гарно писати
 - Вивчити таблицю множення
 - Прочитати книжку

- Навести лад у пеналі

Закінчення додатка Д

2. Запиши її на картці та прикріпи до свого щоденника або портфолію.

3. Наприкінці тижня – оцінка результату: /

Розвивається: постановка реальних цілей, послідовність, відповідальність.

ПРИКЛАДИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ КОЖНОГО ЕТАПУ SQ3R**(адаптовані для 3 класу)****1. Survey (Огляд)****Завдання:**

- Переглянь заголовок, подивися на малюнки, знайди виділені слова.
- Розкажи, про що, на твою думку, буде цей текст.

Приклад: Учитель показує уривок казки «Маленький принц і лис», учні дивляться на заголовок і ілюстрації, висловлюють припущення.

2. Question (Запитання)**Завдання:**

- Склади 3 запитання, які ти хочеш дізнатися з тексту.
- Наприклад: «Хто головний герой?», «Що сталося з лисом?», «Чому це важливо?»

Приклад: Учні записують або говорять запитання до тексту казки.

3. Read (Читання)**Завдання:**

- Уважно прочитай текст, шукай відповіді на свої запитання.
- Познач у тексті ключові слова.

Приклад: Учні читають уривок казки по черзі або самостійно.

4. Recite (Відтворення)**Завдання:**

- Розкажи своїми словами, про що йшлося в тексті.
- Відповідай на свої запитання.

Приклад: Учні переказують уривок, відповідають на запитання партнера.

5. Review (Повторення)**Завдання:**

- Переглянь текст і свої відповіді, спробуй пригадати головне.
- Запиши або скажи, що було найцікавішим, що нового ти дізнався.

Приклад: Обговорення в класі, ведення «Щоденника успіху».

ВПРАВИ НА ПОСТАНОВКУ І ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАПИТАНЬ ДО ТЕКСТУ

1. Вправа «Хто? Що? Де? Коли? Чому? Як?»

Мета: Навчити учнів ставити основні питання до тексту, що допомагають зрозуміти його зміст.

Хід виконання:

- Учитель читає або пропонує прочитати невеликий уривок тексту.
- Разом з учнями обговорює кожне з питань: хто? що? де? коли? чому? як?
- Учні формулюють питання за кожним із цих слів, що стосуються прочитаного.

Приклад:

Текст: «Вранці маленький принц зустрів лиса у лісі.»

Запитання:

- Хто зустрів лиса?
- Де маленький принц зустрів лиса?
- Коли це сталося?
- Що зробив маленький принц?

2. Вправа «Знайди питання – дай відповідь»

Мета: Навчити ставити запитання і знаходити на них відповіді в тексті.

Хід виконання:

- Учитель пропонує короткий текст або уривок.
- Учні читають текст і записують 3–5 питань, які допоможуть краще його зрозуміти.
- Потім вони шукають відповіді на свої запитання в тексті і записують їх.

Продовження додатка Ж

Приклад. Текст: «Лис навчив принца, що дружба – це відповідальність.»

Запитання:

- Чого навчив лис маленького принца?
- Що означає дружба?

3. Вправа «Запитання за ролями»

Мета: Розвивати творче мислення і формулювання різних типів запитань.

Хід виконання:

- Учитель пропонує уявити себе одним із героїв тексту.
- Учні ставлять запитання до тексту від імені свого героя.
- Запитання можуть бути як фактологічні, так і роздумливі.

Приклад. Якщо я – лис, я можу запитати: «Чому маленький принц хоче бути моїм другом?»

Якщо я - маленький принц: «Що означає слово «приручити»?»

4. Вправа «Класифікація запитань»

Мета: Навчити розрізняти типи запитань: фактологічні, роздумливі, творчі.

Хід виконання:

- Учитель дає набір запитань.
- Учні класифікують їх за категоріями: «Що сталося?», «Чому так сталося?», «Що ти б зробив?»

Приклад. Запитання:

- Хто головний герой? (фактологічне)
- Чому він так вчинив? (роздумливе)
- Як би ти вчинив на його місці? (творче)

Закінчення додатка Ж

5. Вправа «Створюй ланцюжок запитань»

Мета: Формувати навички глибокого опрацювання тексту.

Хід виконання:

- Учні ставлять перше просте запитання.
- Потім формують запитання, що впливають із відповіді на попереднє.
- Так створюють логічний ланцюжок.

Приклад. Хто зустрівся в лісі? Що зробили герої під час зустрічі?

Чому ця зустріч була важливою?

6. Вправа «Вигадане запитання»

Мета: Розвивати уяву та творче мислення.

Хід виконання:

- Учні придумують запитання, які не задані у тексті, але можуть бути до нього логічним продовженням.
- Обговорюють можливі відповіді.

Приклад.

- Що могло трапитися після закінчення казки?
- Як би змінився текст, якби лис не зустрівся з принцом?

**ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАСНОЇ РОБОТИ УЧНІВ
ПІД ЧАС УРОКУ Й ВДОМА**

ЧЕК-ЛИСТ ДЛЯ ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ З ТЕКСТОМ

Етапи роботи	Виконано (✓/х)	Коментарі
1. Прочитав текст уважно		
2. Виділив головні ідеї		
3. Сформулював 3 запитання		
4. Відповів на поставлені запитання		
5. Переказав текст своїми словами		
6. Перевірив відповіді і виправив помилки		

ФОРМА ДЛЯ ВЗАЄМОПЕРЕВІРКИ

Перевірка роботи товариша

Ім'я товариша: _____

Критерій перевірки	Відповідність (✓/х)	Коментарі
Чітко сформульовані запитання		
Відповіді відповідають тексту		
Відсутні грубі помилки		
Виконано всі завдання		

Загальна оцінка: _____ / 10

Продовження додатка К

ФОРМА ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Моє ім'я: _____

Запитання для самоконтролю	Відповідь (так/ні)	Коментарі
Я прочитав(ла) текст уважно		
Я виділив(ла) головні думки		
Я сформулював(ла) запитання		
Я відповів(ла) на всі запитання		
Я перевірів(ла) свої відповіді		

ЧЕК -ЛИСТ ДЛЯ ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ З ТЕКСТОМ ЗА SQ3R

Етап	Дія	Запитання до себе	Позначка (✓)
Survey	Ознайомитись із текстом (заголовки, малюнки)	Я зрозумів(ла), про що цей текст?	
Question	Скласти питання до тексту	Чи сформулював(ла) я конкретні питання?	
Read	Прочитати текст, шукаючи відповіді	Я знайшов(ла) відповіді на всі питання?	
Recite	Переказати власними словами	Чи можу я пояснити матеріал без підглядання?	
Review	Перечитати текст, закріпити знання	Чи зрозумів(ла) я всі важливі моменти?	

ЗАВДАННЯ-АЛГОРИТМИ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ВЗАЄМОПЕРЕВІРКИ ТА САМОКОНТРОЛЮ

Інструкція для взаємоперевірки

- Обміняйтеся з товаришем зошитами (або відповідями).
- Перевірте, чи правильно він/вона відповів(ла) на запитання.
- Позначте помилки червоним кольором.
- Запитайте в товариша, якщо щось незрозуміло.
- Запишіть зауваження і поради.

Інструкція для самоконтролю

- Перечитай свої відповіді.
- Порівняй з зразком (можна зразок на дошці або у підручнику).
- Познач, де є помилки або пропуски.
- Подумай, як їх виправити.
- Запиши виправлення.

Додаток М

«ЩОДЕННИК УСПІХУ»

(для учнів 3-го класу)

Дата	Що я робив(ла) на уроці?	Що вийшло добре?	Що було складно?	Що я хочу покращити?
15.04.2025	Читав(ла) і аналізував(ла) казку	Зрозумів(ла) головну ідею	Складно було формулювати запитання	Наступного разу зроблю це краще